

Teknologi-antropologi-antologi #2

Jens Røyrvik & Alexander Berntsen (Red.)

Teknologi-antropologi-antologi #2: Digitaliseringens megarektiske potensial

Tuva Spigseth ★ Miriam Rogstad Sørsdal
Iselin Borge ★ Elin Bergmann
Kristina Bye ★ Mikkel Andresen ★ & Synne Holst

*Teknologi-antropologi-antologi:
Digitaliseringens megarektiske potensial*

Sats: Alexander Berntsen.
Trykk: NTNU Grafisk senter, Trondheim.
Illustrasjoner: Copyright © 2019 Håkon Fyhn.
Forord: Copyright © 2019 Alexander Berntsen & Jens Røyrvik
Innledninger: Copyright © 2019 Alexander Berntsen & Jens Røyrvik.
Etterord: Copyright © 2019 Alexander Berntsen & Jens Røyrvik.
Alle andre tekster er gjengitt med forfatternes tillatelser.

ISBN13: 978-82-7446-201-4

Første opplag, oktober 2019.

Innhold

Forord	
Alexander Berntsen & Jens Røyrvik	vii
I Non sunt dracones?	1
1 Sosiale medier: Mobilapplikasjonenes «samfunn» Tuva Spigseth Sagstad	5
2 LP vs. Spotify: En søken til det analoge i en digital verden Miriam Rogstad Sørstad	13
II Den personlige sfære	19
3 I grenseland: Bruk av sosiale medier i arbeidslivet Iselin Borge	23
4 Trangen til å være et brand Elin Bergmann	27
III Alle veier fører til teknologi	33
5 Teknologisk utopi eller sosial dystopi? Det kinesiske sosialkredittsystemet Kristina Bye	37
6 Hvem har kontrollen? Spørsmålet om Blockchain Mikkel Andresen	47
7 Velferdsteknologiens produksjon av ensomhet Synne Holst	53
Etterord	61
Referanser	63

Forord

Alexander Berntsen & Jens Røyrvik

Digitaliseringens megarektiske potensial

Denne antologien er den andre i en serie artikkelsamlinger i faget *teknologiantropologi*. Den forrige antologien hadde undertittelen «[h]va vil det si å være menneske i teknologiens tidsalder?», og det samme spørsmålet gjennomsyrrer foreliggende nummer. Hovedfokuset her er *digitalisering*, og dets konsekvenser.

Emnet Teknologiantropologi

Artiklene i denne antologien er skrevet av studenter i emnet *Teknologiantropologi* ved NTNU. Dette emnet er ei teoretisk og praktisk innføring i teknologiens antropologi, med vekt på utforskning av konkrete teknologier i ulike kontekster. Dette innebærer at studentene får ei innføring i filosofiske og antropologiske teorier rundt teknologi, samtidig som de utfører en eigen antropologisk undersøkelse i et mer-eller-mindre konkret felt. Artiklene i denne samlinga er produkt av disse undersøkelsene.

Emnet aktualiserer spørsmål om hvorledes teknologi inngår i menneskelige relasjoner: i menneskets forståelse av virkeligheten, i samfunnets dypstrukturer, og i hvorledes teknologi gir—og har gitt—nye utviklingsmuligheter og drømmer om fremtiden. Teknologi går her fra å være et transparent tatt-for-gitt, et nøytralt instrument i vår tjeneste, til et mangefasettert fenomen: instrument, artefakt, kunnskapsfelt, virkelighetsforståelse. . . Studentene utrustes med evnen til å gjennomføre antropologiske betraktninger om teknologien i det sosiale—med konstruktiv-kritisk refleksjon.

Dette er et krevende emne, med krevende pensum. At studentene må skrive artikler nødvendigvis gjør ei klargjøring av tankerekken deres, og artiklene er således en viktig del av læringsprosessen. Foreliggende bok er bevis på at studentene langt på vei har lyktes med tankerekkeklargjøringa si. Undertegnede (forøvrig emnets hovedansvarlige samt emnets læringassistent) har som redaktør gjennomført fagfellesvurdering, og derved mildt redigert artiklene, e.g. for å unngå repetisjon av teori.

Faget teknologiantropologi

Faget teknologiantropologi kan forstås som en *empirisk filosofi*. Dette innebærer en djupere forståelse av hva teknologi er og gjør, gjennom konkret empiri. Denne holdninga muliggjør artikuleringa av teknologi som erobring og transformasjon av virkeligheten. Det filosofiske grunnlag er fundert i “Spørsmålet om teknikken” av Martin Heidegger (1973), maskinteorien til Karl Marx (2005), og måten Tim Ingold (2000b, 2000c) knytter maskinteorien til ei problematisering av teknologibegrepet. Boka “Twice Dead” av Margaret Lock (2002) blei brukt i emnet som et forbilde på en god teknologiantropologisk monograf. Mer kortreist teori kommer gjennom bestemmelsen Stein Erik Johansen (2008) gjør av grensens virkelighetskarakter, og måten Tord Larsen (2009) undersøker tingdannelsesprosesser.

Både emnet og faget—og ikke minst tematikken!—i denne artikkelsamlinga springer ut av, og er tett knytta opp til, *Trondheimsolen*. En sentral referanse er boka “Trangen til å telle” (Larsen & Røyrvik, 2017) skrevet av antropologer i Trondheimsmiljøet. Her utvikles en forståelse av standardiserings-, objektiverings-, entifiserings- og kvantifiseringsprosesser som fundamentale fenomén i vår tid.

Dette er kjerneproblematikk i studier av teknologisk erobring av virkeligheten. Trondheimskolens blikk aktualiserer videre grunnleggende fenomener som makt, kropp, tilstede-

værelse, og død; alt med teknologiens særegne merke. Også denne antologien er på sett og vis en del av Trondheims skolen. Forrige nummer var pensum for studentene som har bidratt til foreliggende nummer—og disse nye artiklene kommer til å bli del av pensum for neste kull studenter. Begge numrene er med på å informere og utvide Trondheims skolen med ny tematikk og interessante analytiske blikk.

Digitalisering

I forrige nummer så vi på hva det vil si å *være menneske i teknologiens tidsalder*. Det vil si: hvorledes ser verden ut for et høgteknologisk menneske? Hvorledes ser mennesket selv ut? Massesamfunnet er grunnleggende teknologisk, for ikke å si *tekno-logisk*—altså underlagt den moderne mekanikk-teknikkens logikk. Mennesket i det moderne massesamfunn svarer til en *teknologikk* som både produseres og reproduseres i høyere tempo og omfang enn noen gang.

Dette nummeret fokuserer på *digitalisering*. Teknologikkens grunnleggende operasjon er en bevegelse mot det *megarektiske* som optimerer teknologikkens *totalisering*. Denne bevegelsen har virkelig fått fart på seg igjennom digitalisering. Å digitalisere vil si å konvertere noe analogt til noe digitalt. Der det analoge omhandler det kontinuerlige og variable—det som angår proporsjoner—er det digitale ei *kvantifisering* av det kontinuerlige til det diskrete. Det er derved elva blir til vatndråper, som kan *telles*. Dråpene kan så transformeres til atomer, atomene til kvarker, kvarkene til... Og heile veien blir det bare antatt at slike transformasjoner er isomorfiske.

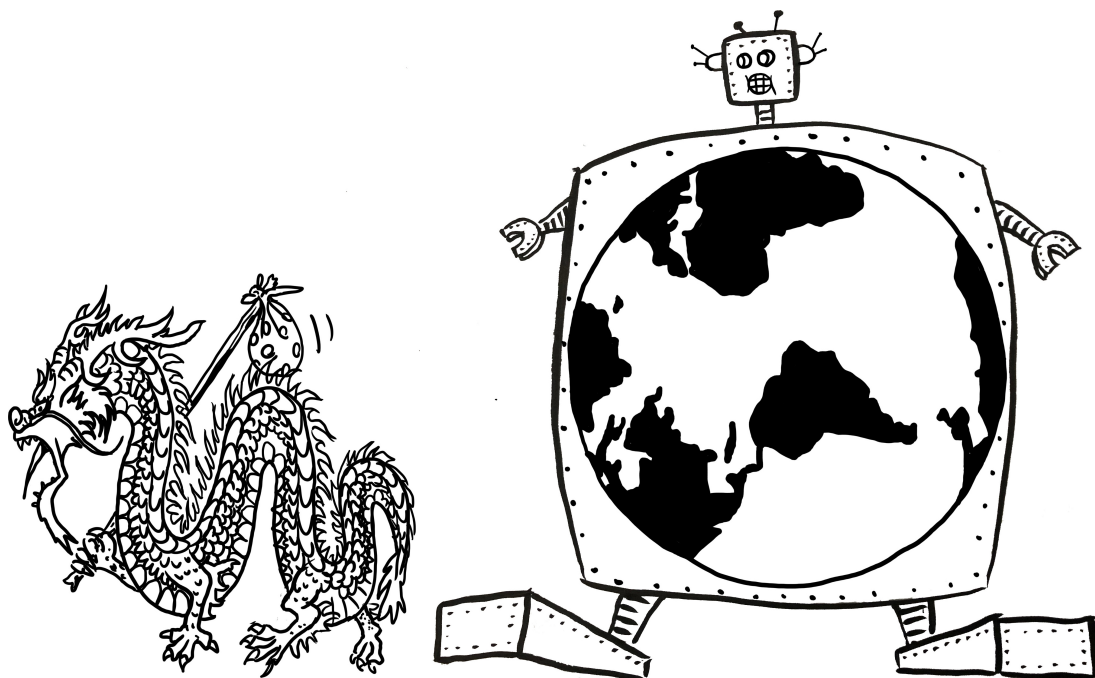
Ordet «digital» isegselv kommer fra det latinske *digitus*, som betyr «finger». Det har sine røtter i et proto-indo-europeisk begrep som betyr «å peke ut». Å digitalisere er å gjøre noe mulig å peke på, å ut-peke, å ut-tale... Den komplekse heilhet transmogrifiseres til ei komplisert sammensetning hvorved vi kan betrakte enkeltdeler i vakuum¹. Dette er vitenskapens premiss, og ei rekke filosofiske feilslutninger har sitt opphav i dette². Denne utpeking—denne *objektivering*—er et viktig steg på veien mot tekno-logisk erobring. Der det tidligere ikke var noen grenser, trekkes det grenser. Det som tidligere var skog blir til individuelle trær som vi kan se på som atomiserte objekter. Og deretter kan objektene *tingliggjøres*—den abstrakte idéen om et tre blir således en konkret ting, det tréet der. Disse nye tinga får eiga objektiv eksistens—de *entifiseres*. Det ene mentale spranget etter det andre. Skogen blir pekt ut som noe eiga. Deretter blir skogen til ei samling trær. Disse trærne kan en jo hugge ned for å lage til planker. Sånn sett er hvert eneste tre jo bare ei samling potensielle planker. Og planker kan man jo selge. Så da lever vi i en verden av planker. Digitalisering gir oss således entiteter som vi kan *kommodifisere*—altså vi kan utveksle dem som varer i vårt vilkårlige økonomiske system. Og der hvor varedannelse er mulig, *forekommer* som oftest varedannelse.

¹Claude Lévi-Strauss sin berømte analyse av den digitale siden av totemisme (Lévi-Strauss, 1964) har sitt utspring i denne grunnleggende forståelsen av det digitale som en spesifikk relasjon, ikke mellom referent og referanse, men referent og referent.

²Mest kjent er tanken om at det menneskelige sinn er noe separat fra verdenen forøvrig. Prøv å forestill deg sinnet uten verdenen. Eller fargen rød uten noe som er farget rødt. Eller tone uten lyd. Eller...

Del I

Non sunt dracones?

Det er en gammel myte at kart fra middelalderen inneholdt uttrykket «HIC SUNT DRACONES» for å markere ukjente områder, eller «HER ER DET DRAGER»³. Dette skulle altså være en advarsel—ukjent=farlig. For ukjent betyr *utemmet*, og *utemmet* betyr at det er *utenfor vår kontroll*. I dag har mennesket kanskje (snart) erobret heile verden ved hjelp av teknologi. Til gjengjeld har mennesket selv blitt erobret av teknologikken.

Tuva Spigseth skriver om hvorledes mobilapplikasjoner for sosiale medier har tilsynelatende nær identisk funksjonalitet, men allikevel meget ulik bruk. Applikasjonene har ulike normer og bruksområder. Normene og bruksområdene er utformet av brukerne (men ikke bare brukerne!), men vi skal se at—akkurat som tilfellet samfunnet-forøvrig—de allerede-etablerte normene og bruksområdene former også brukerne. Uansett dine behov, så finnes det en applikasjon eller 40 for å imøtekomme dem. Eller ikke. Samme det. Så lenge det finnes mange applikasjoner er alt i orden.

Nummerets andre artikkel er Miriam Rogstad Sørstdals blick på vinylens renessanse. Denne artikkelen viser oss at å kjøpe og lytte til vinyl i 2019 er noe heilt anna enn det var i 1969. Skal vi forstå fenomenet å-kjøpe-og-lytte-til-vinyl i 2019, så må vi også forstå hva som er nytt—nemlig digitale strømmingstjenester. Vinyl i 2019 må således forstås som et *digitalt fravær i det analoge nærvær*. Vi må rett og slett forstå *menneskelig eksistens* i 2019. Vi må forstå *mennesket i teknologiens tidsalder*.

³De gjorde ikke det. Men det hadde vært morsomt om de gjorde det, og det er godt nok. Det finnes forøvrig romerske kart, og kart fra middelalderen, med uttrykket «HIC SUNT LEONES» istedenfor.

Kapittel 1

Sosiale medier:

Mobilapplikasjonenes «samfunn»

Tuva Spigseth

Sytten år gamle Mari har 58 ulike SosialeMedierApper. De er teknisk veldig like, har de samme tekniske funksjonene (bildedeling, chat, videomøte, &c.), men brukes mot forskjellige folk og til ulike former for kommunikasjon.

Hva sosiale medier betyr—brukes som og er—formes av mennesker som har et ønske om å nå ut til andre medmennesker, og i dag gjør teknologien det mulig å organisere seg sosialt og kulturelt på flere medierte kanaler. På sosiale medier finner man ulike retningslinjer (avhengig av hvilken sosial kanal brukere befinner seg på), samt holdninger og atferd, som brukere må forstå og tilpasse seg, både sosialt og teknisk. Teknologi har en stadig mer sentral og avgjørende rolle, og i følge Statistisk Sentralbyrå bruker hele 80% av den norske befolkning (fra 16–79 år) sosiale medier. Fire av fem nordmenn er altså aktive på sosiale medier (Statistisk Sentralbyrå, 2018). På sosiale medier kan man både opprettholde kontakt og dele sin hverdag med andre medmennesker via bilder, video og tekst, og en stor del av denne aktiviteten foregår gjennom mobilapplikasjoner (apper: forkortelse som brukes i denne forskningen) på smarttelefonen.

Facebook, Instagram og Snapchat er tre svært populære mobil-apper, og brukes av de fleste nordmenn i følge nettsiden “Sosial kommunikasjon” (Marthinsen, 2017). På disse appene oppretter man en egen profil, og brukere har mulighet til å publisere bilder/video, ”chatte” (tekstmelding), ha telefon- og videosamtale med andre, og legge ut bilder/video på en ofte kalt “My Story”-funksjon. Man ser at apper som de tre nevnt ovenfor gir brukerne av appene mulighet til å kommunisere med andre på relativt tilsvarende former i forhold til hverandre, som gir brukere av apper like muligheter til å gjøre det man ønsker å gjøre på flere apper. Hvorfor er flere brukere daglig aktive på Facebook, Instagram og Snapchat når alle appene åpner opp for tilsvarende kommunikasjonsformer, likeledes en del tilsvarende funksjoner?

Gjennom å fokusere på appene Facebook, Instagram og Snapchater målet her å se om det er en større mening og betydning bak det brukere gjør på de ulike appene; og som fører oss videre til et spørsmål om brukere ser nødvendigheten med å være aktive på flere tilsvarende apper eller ikke. Hensikten er slik å finne ut hvorfor brukere av disse appene velger å ha bortimot identiske apper på telefonene sine. Jeg diskuterer hvilke meninger brukere av disse appene legger i Facebook, Instagram og Snapchat, ved å studere hvordan appene brukes i hverdagen.

Før vi går videre vil jeg definere den svært populære My Story-funksjonen både Instagram, Facebook og Snapchat har: i tillegg til å publisere bilder, videoer og lignende i alle tre appene, kan man velge å publisere bilder eller videoer fra sin egen profil som vises for andre venner og følgere i 24 timer. Denne funksjonen har blitt mer og mer populær de siste årene, hvor My Story-funksjonen først ble opprettet på Snapchat i 2013 (Read, 2016). Facebook og Instagram (som er Facebook-eid), har senere opprettet en identisk funksjon (Olsen, 2016). Funksjonen genererer et innblikk i venners og følgers liv og hverdag. Som en bruker

av disse appene selv, ser jeg at det er mindre populært å poste “My Story” på Facebook enn på Snapchat og Instagram blant mine venner og de jeg følger. Hvorfor er det slik, og hvorfor tar noen avstand fra ulike funksjoner på appene, men benytter seg av samme funksjon i en annen app?

Analysene er inspirert av Heideggers (1977) undersøkelse av teknologi, og jeg vil videre benytte meg av kapitler i boken “Trangen til å telle” av Larsen og Røyrvik (2017). Gjennom dette diskuteres hvordan bruken av sosiale medier kan kobles opp mot globale trender, objektivering og verdier. Videre vil jeg se på Heideggers syn på teknologi, og hans studier av «stellet» («enframing») — stellet er en svært interessant måte å se hvordan brukere av apper former og rammer inn ulike virkeligheter i de ulike appene. Dette kobles videre til Pierre Bourdieus (2006) studier av Habitus i artikkelen “Strukturer, Habitus, Praksiser” — et begrep som kan brukes til å si noe om hvordan handlinger og meninger påføres i de ulike appene, som muligens kan svare på om brukere har et behov for å være aktiv på både Facebook, Instagram og Snapchat — eller ikke.

1 Forskningsintervju

1.1 Informantenes bruk av Facebook, Instagram og Snapchat

Jeg har intervjuet tre personer i ulik alder: en elev på videregående (Mari, 17 år), en student på universitetsnivå (Sunniva, 21 år) og en ansatt på universitetet (Mona, 52 år). Ettersom informantene er så få, minsker det mulighetene for å kunne generalisere en større gruppe. Likevel har jeg valgt å gjøre det slik for å kunne si noe innsiktsfullt. Informantenes oppfatning av bruken av Facebook, Instagram og Snapchat gir likevel noe innsikt i deres aldersgrupper og demografier. Jeg har intervjuet tre informanter i ulik alder på grunn av ulike sosiale og kulturelle praksiser i hverdagslivet: sett ut fra feltarbeidet har jeg blant annet forstått at det har blitt mer populært for de som nå er i aldersgruppen 40–50+ å oppdatere seg aktivt på disse appene. Statistisk Sentralbyrå viser blant annet til en tabell som viser at hele 70% nordmenn i alderen 45–54 år er daglig eller nesten daglig aktiv på sosiale medier i 2018 (Statistisk Sentralbyrå, u.d.).

1.2 Intervjuspørsmål

1. Hva bruker du de ulike appene til? Hvilken verdi føler du appene har for deg?
2. Er det noe du gjør i en app, som du kanskje ikke gjør i en annen app? I så fall hva, og hvorfor?
3. Ville du hatt alle tilsvarende funksjoner både Snapchat, Instagram og Facebook har, samlet på en enkelt app, eller foretrekker du at det eksisterer flere apper som gir deg flere like muligheter?

Intervju-delen besto hovedsakelig av flere spørsmål, men spørsmålene er begrenset for å få mest utbytte av informantenes svar i denne forskningen. Intervjuet startet med mer åpne spørsmål — så enkelt som for eksempel hvilken rolle mobiltelefonen spiller i informantenes liv. Deretter var det interessant å vite hvor mange apper de ulike informantene har på smarttelefonen sin, hvor man ser åpenbare forskjeller: Mari (17) har 58 apper på sin telefon, Sunniva (21) har hele 67 og Mona (52) har 10 apper. Man ser at den yngre generasjonen i større grad er opptatt av å laste ned apper. Før vi gikk over til de mer konkrete spørsmålet, ble informantene spurt om hvilke apper de bruker mest på en dagligbasis: Informantene bruker Facebook, Instagram og Snapchat mest. Disse spørsmålene ble inkludert i selve intervjuet for å gjøre det komfortabelt for informantene å fortelle om sine vaner, og er ikke fullt nødvendig for forskningens helhet. Videre vil jeg mer konkret presentere svarene på spørsmål 1, 2 og 3, som er spesielt interessante for å undersøke informantenes betydning av appenes funksjoner og hensikt.

Både Mari (17), Sunniva (21) og Mona (52) bruker Snapchat daglig for å snakke med venner og familiemedlemmer—dette gjennom å både sende bilder og ved bruk av chat (meldinger). Mona (52) forteller ganske raskt og bestemt at Snapchat blir brukt som ren underholdning. Mari (17) er svært opptatt av Snapchat sin funksjon kalt «streak», hvor antall dager man har snappet med en person vises ved siden av personens navn. Denne streak-funksjonen er unik til Snapchat, og finnes ikke hos de andre appene i forskningen. Mari har en streak på 1134 dager med en annen venn, og forklarer med dette at disse streak-sene kommer frem av seg selv: Mari snapper ikke for å opprettholde antall dager i streaken, men kommer frem som en praksis fordi hun har kontakt med venner hver dag. Mari har streaks med rundt 12–15 venner. Denne funksjonen nevnes ikke av Sunniva og Mona som en viktig Snapchat-funksjon, noe som kan vise at yngre generasjoner (videregående-elever i dette tilfellet), er mer opptatt av funksjonen, og bruker Snapchat mer aktivt enn voksne. Man ser at det har blitt en trend for en del yngre generasjoner å opprettholde antall dager man snapper med andre.

Angående bruken av Facebook, mener informantene at de bruker Facebook i mye mindre grad enn Snapchat og Instagram. Mona (52) tar spesielt avstand fra Facebook, og forklarer at hun er ganske anti-Facebook. Hun har valgt å ikke ha noe varsler i denne appen, og logger seg ut hver gang hun skal ut av appen. Mona forklarer videre at hun er ganske «fed-up» av Facebook, og at Facebook blir litt mer en sladre-spalte: som en «Se og Hør»-utgave.

«Folk på min alder er svært aktive på Facebook, og publiserer alt de foretar seg. Det er greit nok det, men jeg har selv ingen interesse av å lese slikt. Det er hyggeligere å møte venner rent fysisk, og høre hvordan de for eksempel har hatt det på ferie, uten å se hele ferien gjennom bilder på Facebook. Det å være aktiv på Facebook har blitt en stor uvane. Det å ta opp telefonen og sjekke Facebook når man er i en sosial setting. Dette er en kjip vane, fordi det tar fokuset vekk fra «nuet», der man er der og da. Jeg ønsker ikke å oppføre meg slik når jeg er rundt andre, og vil helst være tilstede. Jeg er derfor svært bevisst på dette med Facebook, og er helst ikke på appen i det hele tatt. Om jeg tross alt er på Facebook, skal jeg helst være alene, slik at det ikke påvirker noe annet» (Mona (52), personlig kommunikasjon, 3. mars 2019)

Mona (52) forsøker å ta avstand til Facebook, i motsetning til at hennes venner/kjente jevnt over er relativt avhengig av å være pålogget og aktiv i denne appen. Hun er svært bevisst rundt det at sosiale medier ikke skal påvirke sosialiseringen i hverdagslivet.

Om bruken av Instagram, ser jeg likheter i informantenes svar: alle bruker Instagram daglig, ved å se på bilder eller My Stories andre har lagt ut. Instagram blir brukt som en oppdatering på hva venner og følgere har gjort i det siste. Ingen er særlig aktive på publiseringer på denne appen, men Mona forklarer at det kan hende hun publiserer et bilde i ny og ne. Sunniva forklarer at hvis hun publiserer noe, publiserer hun oftere noe som en My Story heller enn å legge ut et bilde på sin profil. Å publisere My Story mener Sunniva er mer uformelt, fordi det man publiserer ikke forblir på hennes profil. Hun mener det også er lettere å legge ut My Story, fordi man bruker færre klikk for å publisere noe.

Mari (17) forklarer at hun ikke legger ut My Story på Facebook, og forklarer med dette at målgruppen er litt annerledes der, sammenlignet med Snapchat og Instagram. Svaret til Mona er relativt likt: hun mener det er lettere å sende bilder/meldinger på Snapchat enn på Facebook, fordi det er lettere å ha direkte kontakt med andre fordi det er mindre komplisert: bilder/videoer forsvinner, som gjør at aktiviteten på Snapchat blir mer uhøytidelig. Mona (52) mener Snapchat er en «litt tullegreie»—kommunikasjonsplattformen er mindre seriøs og mer personlig. Med dette kan man vise at det eksisterer ulike sfærer i appene. Snapchat

blir beskrevet fra alle tre informantene som en mer personlig, men useriøs app, som gjerne da plasseres innenfor en privat sfære—i motsetning til Instagram og Facebook—hvor alt man publiserer vises for offentligheten, som en slags «utstilling» (Hogan, 2010).

Sunniva sier at det kan hende hun legger ut My Stories på Instagram, men det er noe hun aldri gjør på Facebook. Hun føler det er rart å legge ut noe der, fordi ingen i hennes egen målgruppe (rundt 21 år) gjør det. Facebooks My Story er relativt ny, i likhet med Instagrams, og det fins derfor få kilder som viser statistikk på hvem som bruker My Stories på Facebook avhengig av alder. Sunniva sier videre: «Man publiserer ikke My Story på Facebook. Det er ganske unormalt, og de få som gjør det, skjønner ikke helt de «sosiale kodene». Det er overhodet ikke akseptabelt for Sunniva å publisere My Story, eller å publisere noe i det hele tatt, på Facebook. Dette oppfølges med at hun også føler det er få som legger ut historie på Snapchat, og at flere har blitt mer aktive på stories-fronten på Instagram. Med dette spør hun seg selv: hvorfor har det egentlig blitt slik?

«Da Snapchat først kom, ble det veldig populært å legge ut stories. Senere ble det mer populært å poste (publisere) My Story på Instagram: men det var få som gjorde det. Folk begynte etter hvert å gjøre det, også tenkte jeg selv at det er jo faktisk mulig. Det var ikke så dum måte å gjøre det på. Også husker jeg at Snapchat oppdaterte seg, og da ble det mindre populært å legge ut historier der. Det ble mer uoversiktlig å legge ut My Story, og generelt se andres historier, i motsetning til Instagram. Instagram har flere redigeringsfunksjoner, som for eksempel ulike filter, man kan legge til posisjon, og andre funksjoner som tekst, tegn og klistermerker. Disse funksjonene gjorde at det ble mer spennende å legge ut historie på Instagram. Snapchat gir også like funksjoner, men det ble på en måte en *trend*, rett og slett. Det ble bare en greie. Nå gjør jeg heller det, enn å lege ut noe på Snapchat» (Sunniva (21), personlig kommunikasjon, 12. mars 2019).

Både Facebook, Instagram og Snapchat blir ofte oppdatert av utviklere bak appene, noe vi ser har en stor betydning av hvordan brukere av appene forholder seg til disse. Apper oppdaterer seg stadig vekkt, og Snapchats siste oppdatering, som endret blant annet designet og My Story-oppsettet, førte til at det ble mindre populært å ta bruk av funksjonen (Solvang, 2018). NRK publiserte blant annet en artikkel om denne oppdateringen, som viser til Snapchat-brukere som slettet appen fra sin smarttelefon til tross for oppdateringens endringer (Solvang, 2018).

Mari, Sunniva og Mona ønsket å ha Instagram, Facebook og Snapchat som app hver for seg. Mari (17) og Mona (52) forklarer at de ikke bruker alle appene like mye, samt at de brukes ganske annerledes. Eksempelvis foretrekker Mari de ulike funksjonene på Snapchat og Instagram, og tar ikke bruk av disse (for eksempel publisering av bilder og My Story) på Facebook. Sunniva bruker lenger tid på spørsmålet, og mener at dette var et vanskelig spørsmål—men har relativt lik konklusjon som Mari og Mona:

«Jeg liker veldig godt å ha de ulike kommunikasjonsflatene, og hvilken app man prater på har ulik mening for det innholdet som ofte er i samtalen. For eksempel, på Instagram er meningen med en samtale noe annet enn en samtale på Facebook, hvis du skjønner. Jeg tror også at dersom man hadde hatt en app til alt, hadde vi selv innsett at det er teit å ha så mange ulike samtaler på en app. Da tror jeg at man hadde blitt veldig usikker på om man skulle sende noe som vanlig melding, som snap/bilde-format, eller om man skulle sendt det på en annen måte. Vanskelig å forklare, men ja. Det er litt sånn... som om at man skulle hatt kun én café istedenfor flere. Ettersom alle cafeer har den samme

funksjonen, men alle ser annerledes ut og alle skaper ulike stemninger, og *fører* til ulike samtaler. Også er det noen cafeer som passer best til å ta med kollegaer på, imens andre passer det bedre å ta med kjæresten på, eller vennegjengen. I mens andre cafeer passer best for å sitte alene og lese en bok» (Sunniva (21), personlig kommunikasjon, 20. mars 2019).

Sunnivas teori, sett fra eget ståsted, er en svært interessant teori hvor hun sammenligner det å ha én app med like funksjoner på sosiale medier med det å bare ha én café i nærområdet. Noen samtaler er dermed mer eller mindre akseptabel på en app enn det er på en annen. Det er for eksempel mer akseptabelt å ha en samtale med sin arbeidsgiver på Facebook, heller enn på Instagram og Snapchat. Instagram og Snapchat er i følge informantene mer uformell, personlig og mindre seriøs, som fører til at det praktiseres ulike samtaler på appene. Her ser man at det hovedsakelig er brukerne selv som definerer normer og regler i appene.

1.3 Sosiale teorier fra moderne og gamle klassikere

Vi ser at det blant annet blir sett på som en «trend» å poste My Story på Instagram heller enn på Snapchat og Facebook i dag. Informantene forholder seg til de ulike trendene avhengig av alder, som kobles opp mot globale trender, noe Almklov m. fl skriver om i boka «Trangen til å telle» (2017). Vi ser at mennesker har en enorm påvirkningskraft på hverandre, i forhold til hva som er akseptabelt og ikke akseptabelt å gjøre på en app. Trender eksisterer så å si over alt og sprer seg raskt omkring i verden på kort tid, og trender sprer seg spesielt raskt på sosiale medier. De teknologiske mediene gjør det mulig å nå et stort og sammensatt publikum på kort tid, innenfor et stort, geografisk område. Mari (17) bruker for eksempel appene svært ulikt fra hvordan Mona (52) bruker appene, noe som viser at vi skaper ulike trender og virkeligheter i appene ut i fra vår egen målgruppe.

I samme bok, nærmere bestemt kapittelet «Når virkeligheten flytter på seg», skriver antropolog Tord Larsen om begrepet verdi, og forklarer med dette at «det moderne verdibegrepet blir til ved at folk må skape avstand til valgene de skal gjøre» (Larsen, 2017, s. 273). Man ser at informantene legger ulike verdier i appene, som for eksempel Sunnivas (21) tankegang om at My Story ikke er akseptabelt på Facebook—noe hun derfor tar avstand til. Brukere konstruerer egne måter appene kan brukes på: brukerne finner ulike verdier i appene, selv om appene i utgangspunktet tilbyr de samme funksjonene. Brukerne av appene bygger altså videre på meningen appene har (hadde) i utgangspunktet. Avhengig av aldersgruppe, konstruerer vi (folk i ulik alder) de ulike «samfunnene» i de ulike appene ved at vi tillegger appene ulike normer, verdier, moraler og betingelser, ut i fra hva vi bedømmer som akseptabelt og ikke akseptabelt å gjøre i en app. Vi handler fortolkende fordi vi selv tolker og former strukturer og praksiser i de ulike appene, og gir appene en mening som kanskje betyr noe annet for brukere, enn det appene i utgangspunktet betyr i seg selv. Brukere har institusjonalisert sosiale medier gjennom selve bruken av det: måten brukere benytter seg av sosiale medier, bestemmer og endrer appenes mening.

Brukere av apper blir selvsagt formet og påvirket av teknologien (Heidegger, 1977), men i dette tilfellet kan man muligens se på det omvendt: brukerne er stort sett skaperne av appene, fordi brukerne former appene i så stor grad i henhold til trender og påvirkning av ressurssterke mennesker med makt, som for eksempel «influencere» (påvirkere). Her spiller mye på en annen funksjon alle tre appene har: «likes». Brukere kan velge å «like» det andre venner og følgere publiserer (på alle tre apper), hvor antall likes gjør brukere med mest likes populære blant profiler, og skaper et skille mellom «oss» (brukere) og «de andre» (påvirkere, som i større grad når ut til andre brukere via Instagram sammenlignet med andre apper). Brukere former sosiale medier, men denne type funksjon er et eksempel

på at sosiale medier har spilleregler brukere i en viss grad forholder seg til—som også former brukerne.

Brukere av appene overtar appenes originale struktur, som fører oss videre til spørsmål om makt og standardisering. Hvem som har mer makt enn andre i ulike aldersgrupper legger også føringer for hvordan maktsterke representanter påvirker brukere på sosiale medier. Dette belyser spørsmål om hvor stor grad teknologien vil forme oss mennesker i fremtiden, i forhold til hvordan Mona (52) forklarer både venner og bekjentes oppslukning av å alltid være «pålogget» på sosiale medier. Vil teknologi dominere sosialt liv/sosiale relasjoner i fremtiden?

Brukere, avhengig av aldersgruppe, påfører appene ulike meninger og verdier—og står dermed i et «fritt» forhold til teknologi—noe som fører oss videre til Heideggers syn på teknologi i artikkelen “The Questions Concerning Technology” (1977). Heidegger bidrar med to ulike definisjoner av teknologi: teknologi er en ressurs til enkelte mål, og teknologi er menneskeskapt (Heidegger, 1977). Heidegger er svært opptatt av begrepet «enframing», «stellet» på norsk. Heidegger mener at stellet er noe som eksisterer i den moderne, teknologiske kjernen:

«Enframing means that way of revealing which holds sway in the essence of modern technology and which is itself nothing technological» (Heidegger, 1977, s. 20).

Stellet kan her forklares som en måte å ramme inn ulike virkeligheter på, og gi ulike ting ulike meninger. For at ting skal eksistere, som i dette tilfellet—teknologi (sosiale medier)—må det både bli sett og forstått av brukere. Appene eksisterer ikke uten at brukere bruker de, og påfører de både betydning og hensikt. Forbrukere av sosiale medier og av teknologi generelt, har en såpass stor makt i forhold til tilbud og etterspørsel. Det vi ønsker kommer—og teknologiske systemer/gjenstander som vi ikke tar bruk av—forsviner. Brukere har en unik forbrukermakt, kanskje spesielt unge på sosiale medier, som man ser er de mest aktive, og har flest apper på smarttelefonen: den yngre generasjonen former store deler av hensikten og meningen med sosiale medier—og foreldregenerasjonen blir muligens noe påvirket av dette—noe jeg tror er grunnen til en stor økning i bruk av sosiale medier hos middelaldrende og eldre generasjoner.

Bruk av sosiale medier formes av struktur og ulike praksiser, som fører oss videre til antropolog Pierre Bourdieus studier av det sosiologiske begrepet habitus, i artikkelen *Strukturer, Habitus, Praksiser* (2006). Habitus defineres av Bourdieu som et sett av systemer som består av ulike disposisjoner: habitus er praksiser som organiserer den måten individer tolker den sosiale verden rundt seg. Måten å se og tolke verden på praktiseres vanligvis av personer med lik bakgrunn, som for eksempel sosial klasse, nasjonalitet, etnisitet og aldersgruppe (Bourdieu, 2006). En persons habitus organiserer en persons fortolkning av verden, og er et tankesett innad i aktøren. Tankesettene er resultatet av de omgivelsene man har vokst opp i: hvordan man handler på de ulike appene har for eksempel med hvilke sosiale omgivelser man er omringet av—og mye spiller på hvilken alder man er i—noe som styrer brukeres standardisering og fortolkning av appene. Brukere av apper har dermed et fritt forhold til teknologi med tanke på at de selv påfører appene egne meninger ut i fra aldersgruppe, og rammer inn egne handlingsstrategier, slik Heidegger forklarer med stellet (Heidegger, 1977).

Habitus gjenskaper den sosiale strukturen: habitus er «structured structures that structures» (J. F. Rye, personlig kommunikasjon, 18. mars 2019): brukerens handlinger struktureres i relasjon til andre brukere (venner eller følgere) på sosiale medier, som igjen har sine egne sett med strukturer og praksiser av den sosiale verden, som til slutt preger bru-

kernes relasjon til andre brukere. Appene blir en praksis, noe brukere av apper både former og blir formet av. Både Bourdieus habitus (2006) og Heideggers stell (1977) forteller noe om hvordan aktører ser verden, både individuelt og kollektivt, og hvordan det tolkes. Folk i ulike alder legger føringer på hvordan man handler på sosiale medier—ut i fra sin egen habitus—og handlingenes variasjoner på appene sier noe om hvilken aldersgruppe man er i når man befinner seg på sosiale medier.

2 Avsluttende refleksjon

Man ser at den norske befolkning er svært aktiv på sosiale medier, og smarttelefonen spiller en så stor rolle hos flere at det i følge Mona (52) påvirker menneskers sosialisering i hverdagen. Sett i lys av analyse og drøfting, ser man at informantene foretrekker å være aktive på både Facebook, Instagram og Snapchat, til tross for deres likheter. Flere har dermed et behov for å oppdatere seg jevnlig på flere medierte kanaler, noe som kan føre til at flere brukere av sosiale medier lever i en ofte kalt «FOMO»-tilstand: «Fear of Missing out». Flere brukere lever i en verden hvor man alltid er «pålogget» sosiale medier, som bidrar til at brukere lever med en frykt for å gå glipp av sosiale sammenkomster (sosialisering organiseres ofte via sosiale medier), nyhetsoppdateringer (nettaviser), skolerelaterte beskjeder, og lignende. Brukere føler dermed et behov for å forbli pålogget og tilstede på sosiale medier. Dette ser jeg på som en årsak til at informantene føler et behov for å være aktive på både Facebook, Instagram og Snapchat— frykt for å gå glipp av ulike samtaler (som foregår på ulike apper): ulike situasjoner og omgivelser påvirker appenes strukturer og praksiser, som igjen legger føringer på hvilken måte man kommuniserer med andre på. Bruken av flere tilsvarende apper blir til dels en ubevisst, tatt for gitt-praksis, som generelt sier noe om hvordan det er å være et menneske i den teknologiske tidsepoken.

Kapittel 2

LP vs. Spotify:

En søken til det analoge i en digital verden

Miriam Rogstad Sørsdal

Musikk og teknologi går hånd i hånd. Vi hører musikk på radio, på tv, gjennom stereoanlegg og ikke minst fra telefonene våre (for ikke å snakke om i heisene våre). Selv om vi går på konserter og opplever musikken live, er det som regel en mengde elektrisk utstyr som er med på å gjøre lyden sterk og god slik at mange mennesker kan oppleve konserten. Det har skjedd en revolusjon for musikklyttere med inntoget av ny teknologi som først og fremst har gjort det tilgjengelig for oss i hverdagen. Med radioen kom musikk og nyheter inn i hjemmet. Det kom etter hvert fler og fler ulike kanaler å lytte til, men man hadde likevel ikke kontroll over hva som ble spilt. Da LP-en kom på markedet i 1948, som en erstatning til 78-plata, kom musikken inn i hjemmet på en annen måte. Nå valgte man selv hva man ville kjøpe og høre på, musikk ble masseprodusert og mennesker ble *forbrukere* av musikk på en ny måte. I mange år var vinylen det ledende musikkmediet, helt til 1980-årene, da CD-en kom. Det nye digitale vidunderet presset LP-en langt ned på salgslistene, og det så mørkt ut for vinylens fremtid (Valmot, 2017). Digitaliseringen har ikke stoppet opp og i dag dominerer strømmetjenester som Spotify hvordan vi hører på musikk, som igjen har gjort at CD-en mer eller mindre har forsvunnet. Den store forskjellen er at man ikke eier musikken man kjøper, men «leier» den gjennom abonnementer. Det har gått fra noe håndfast til noe mer abstrakt.

På begynnelsen av 2010-tallet startet en ny interesse for vinyl og siden 2011 har det vært en oppgang i salget. I 2015 utgjorde vinylsalg 24 prosent av det fysiske salget (Neset, 2017). En britisk undersøkelse viste at omsetningen av vinyl hadde gått forbi digital nedlastbar musikk i 2016 (Savage, 2016). Selv har jeg vokst opp i et hjem hvor det alltid har blitt spilt LP-er, og det var interessant å se i hvor stor grad markedet hadde endret seg og hvor stor tilgjengeligheten av vinyl hadde blitt.

Mer enn bare god lyd tilbyr vinylen noe mer, noe annet enn det vi opplever med strømmetjenester. For musikk handler ikke bare om selve musikken, men også hvordan den avspilles, og med hvem. Hva er det med vinylen som appellerer til så mange, i en verden hvor man har tilgang til omtrent alt av musikk på sin egen telefon? Diskursen om teknologi vil her dreie seg om noe mer filosofisk enn rent teknikk. Det handler om å avdekke forholdet mellom mennesker og teknologien. I Heideggers klassiske artikkel *The Question Concerning Technology* tar han opp det store spørsmålet om hva teknologi egentlig er. For Heidegger er teknikkens vesen på ingen måte noe teknisk, men en måte å se verden på. Så lenge vi kun blindt bruker teknologien vil vi aldri erkjenne hva det faktisk er. Det er bevisstgjøring som vektlegges (Heidegger, 1977). Det er denne tanken om forholdet mellom mennesker og teknologi som er grunnlaget for undersøkelsen av vinylens renessanse og en søken etter det analoge i en digital musikkverden.

1 Metode

Mitt feltarbeid består av fire intervjuer, alle har vokst opp i en verden uten strømmetjenester, og samtidig fått med seg oppblomstringen i vinylsalg de senere årene. Jeg kontaktet

platebutikken All Good Clean Records for intervju, og fikk snakke med butikkeier Jacob (35 år) og en fast kunde, Tor (62 år). Etter det intervjuet jeg to venner, Helle (30 år) og Morten (47 år). Det var et bevisst valg å intervju mennesker som har et forhold til og kjøper vinyl, slik at jeg kunne lage et sett med spørsmål og deretter sammenligne svarene. Det vil ikke bli gått dypere inn i arbeidet med intervju som metode og de opplevelsene og utfordringene det hadde å by på. Intervjuene blir brukt for å belyse og kommentere teoriene som har vært grunnlaget for artikkelen.

2 Analog vs. Digital

I artikkelen Digitaliseringen og det gigantisk estetikk beskriver Håkon Fyhn sin opplevelse av hvorfor han hører mer på LP enn CD.

«I likhet med den analoge filmen, opplever jeg at vinylplatene har noe organisk ved seg som gir en *nærhet* til musikken jeg ikke får fra CD-er og i-pod» (Fyhn, 2009).

Artikkelen setter ord på de tankene jeg selv hadde rundt temaet, at mer enn bare god lyd kvalitet, er det også vissheten om at stemningen i rommet hvor musikken ble spilt inn er med på plata på et vis. Han beskriver at knitringen og de små ujevnheterne er med på å gjøre opplevelsen menneskelig og nære. Om det oppstår urenheter eller feil i en CD vil det avdekke at lyden har blitt omskrevet til et digitalt format og kan virke mer fremmed (Fyhn, 2009). Informantene ble spurt hvilket forhold de har til vinyl, og svarene underbygger tankene Fyhn presenterer:

Helle: «Litt romantisk (humrer). Jeg har jo en del, men jeg merker at det blir ikke så mye brukt. Det er mye lettere å bare bruke strømmetjenester. Det er det. Men, når jeg først bruker det så er det veldig fint, for man hører på et helt album, i stedet for bare random sanger. Jeg synes nesten det er artigere å ha vinyl enn å høre på dem (ler). Å liksom fysisk se platene, selv om jeg ikke nødvendigvis hører på dem».

I en britisk undersøkelse vises det at hele 41% av de som kjøpte vinyl ikke hadde spilt platene, mens 7% ikke eide platespiller i det hele tatt (Savage, 2016). Det er helt klart at det fysiske og estetiske ved vinylen er en stor del av grunnen til at det har vokst frem en ny interesse. Helle nevner at hun hører et helt album når hun hører på LP. Dette har man selvfølgelig også mulighet til på strømmetjenester, men det er veldig enkelt å hoppe til neste sang, eller kun lagre de låtene man liker best og lage egne lister. Selv har blitt mer bevisst på at jeg kan glemme resten av et album ved å kun lagre de låtene jeg liker første gang jeg lytter til det. På samme spørsmål svarte Morten:

«Mitt forhold til vinyl er veldig sterkt. Jeg begynte med vinyl i ca 1983, 84. Reiste Europa rundt og kjøpte LP-er og samla. Også var det en økonomisk kollaps som førte til at jeg solgte hele vinylsamlingen min, angra ca. 5 min etterpå. Men gjort er gjort og spist er spist og solgt er solgt. Men nå har jeg begynt på å kjøpe litt LP-er igjen. Jeg er veldig glad i det fysiske formatet LP, for det er noe helt eget med det store coveret og de som brettes ut og alle veier... Det er veldig mye fin coverart da, som er laga for LP-formatet, som ikke er like bra på CD. Jeg kan vise deg et eksempel etterpå».

Jacob: «I den største grad så er jeg nostalgisk til CD-en. Men jeg liker veldig godt formatet på vinyl, fordi det er det taktile, du har det mellom dine hender, og det finnes på ordentlig, det er så stort at du ikke kan miste det. Og CD-en nå, sammenlignet med platen, den føles litt, plutselig føles den veldig liten, og litt likegyldig. Men av nostalgiske årsaker så er det vel CD-en som jeg ser som toppformatet».

Tor: «Nei, det er jo det samme forholdet som det alltid har vært, jeg mener jo at det er den eneste ekte måten å høre på musikken. Det er sikkert mange som er uenige med meg, men det streamingopplegget det har jeg aldri falt for, og jeg falt aldri for CD-en heller».

De fire informantene delte mye den samme opplevelsen av LP, mens det derimot var ulike meninger om CD-formatet og strømmetjenester. Jacob har et nostalgisk forhold til CD-en, da det var dette han vokste opp med. For Morten kan det se ut som hans forhold til vinyl startet som hans forhold til musikk generelt, som kanskje gjør at hans forhold til vinylen er så sterk. Det er en felles opplevelse av at LP-en representerer noe mer «ekte» jeg finner interessant. På spørsmålet om hvorfor vinyl har blitt populært igjen, svarte Tor:

«Jeg tror rett og slett den er udødelig, den er tidløs. I mitt hode så er det den mest ekte måten å ha musikk hjemme og høre musikk hjemme på altså. Jeg synes det er helt logisk jeg at vinyl kommer tilbake. Den gangen dem sa til meg at jeg var gammeldags fordi jeg holdt med til LP, så påpekte jeg at *bare vent å se, den kommer tilbake*. Det mente jeg da, og det har vist seg å være rett».

Morten: «Først og fremst tror jeg det har med lydkvaliteten å gjøre. For det er ingenting som er så fint som musikk spilt fra en vinylplate».

Jacob: «Det er fordi det er et vanvittig godt produkt. Først og fremst. Det er fordi at det er det absolutt beste formatet. Til musikk. Synes jeg. Du får artworken i en såpas størrelse at du kan se på det og føle at du har brukt dine penger på noe fornuftig».

Helle: «Kanskje fordi at det med tilgjengeligheten er litt overveldende, så det å ha noe håndfast. Også tror jeg faktisk også at det er litt sånn, hva skal jeg kalle det, status, eller... det er litt sånn kult».

Vinylen oppleves som ekte fordi den har noe romantisk og nostalgisk over seg, den har den beste lydkvaliteten og er håndfast og estetisk. Og ikke minst; den er IKKE digital eller «lånt». Helle setter ord på noe jeg selv har tenkt, at å ha så mye musikk tilgjengelig til enhver tid kan virke overveldende. Å ha for mange valg kan føles utmattende og det kan være lettere å velge en av de LP-ene jeg fysisk har foran meg fremfor å lete etter noe nytt. Det kan virke som digitaliseringen av musikkmediet med på å skape en følelse av fremmedgjøring. Jeg spurte informantene om hva har forandret seg i måten de hører på musikk sammen med andre:

Helle: «...at jeg har begynt å høre på LP-er. Det har jeg gjort i voksen alder. Mest sammen med andre, ikke så mye alene».

Tor: «Når jeg innimellom har besøk så setter jeg på noen plater da mens vi hører på musikk i bakgrunnen og andre ganger så vranger vi opp anlegget og digger musikken, det litt likt som i ungdommen vil jeg si. Kanskje ikke så ofte lenger, men samme greia kan man si».

Jacob: «...noen ting er i forhold til mediet, men det er det å sette musikk på også lytte og snakke, eller som bakgrunnsmusikk. Sånn har det i grunnen alltid vært uansett om jeg var 15 eller nå som jeg er 35. Så selve det å lytte på musikk med andre har ikke forandret seg».

Morten: «Nå er jo alt tilgjengelig hele tiden, så før så var det sånn en kompis hadde kjøpt den siste skiva til, ett eller annet band, så vi var jo sammen, så vi drev jo ikke å tekstet og ringte og sånn den gangen, vi hadde ikke telefoner til det. Så da hørte du på enten på vei hjem fra skolen eller så kom en kompis med siste kassetten eller siste LP-en, så da var alle samla, stor vennegjeng for å

høre på det nye kjøpet. Det gjør man jo ikke lenger. Nå er jo alt tilgjengelig på strømmetjenester. Så nå hører man kanskje musikk mere alene».

Av de fire er Helle den som har begynt å høre på LP i senere tid, og trekker frem det sosiale ved det. Morten beskriver en opplevelse av mindre samhold knyttet til bruken av strømmetjenester, som bygger opp under tanken om at strømmetjenester kan gi en følelse av fremmedgjøring. På strømmetjenester som Spotify kan man lage og dele lister med venner, og på den måten skape et samhold rundt musikk. Man må ikke lenger møtes ansikt til ansikt og man kan dele kjappere og mer enn noen gang. Selv om vi kanskje deler mer med hverandre nå, kan tilgjengeligheten erstatte sosiale relasjoner, som for så mange er essensielt for musikk.

3 Konsum og kontroll

I en følelse av fremmedgjøring kan det også ligge opplevelse av tapt kontroll. Om sitt forhold til strømmetjenester svarte Jacob:

«Det er så ufattelig mange fordeler med streaming. Men for meg føles det veldig forlånt, eller hva skal man si, ikke real... Om Spotify en dag forsvinner så ville jeg ikke gjort meg avhengig av det. Jeg ville ikke sette meg selv i en situasjon der streaming plutselig tar slutt og jeg ikke har noen musikk, at jeg mister alt jeg har hørt på. Igjen, det med streaming som jeg IKKE liker det er at det sitter noen folk og bestemmer hva som er kult og legger det ut på spillelister. Når vi snakket om CD-en, da kunne jeg låne bort mine to beste CD-er til deg også hadde vi to en form for musikkutveksling, og du kunne låne meg din beste CD. Men på streaming der blir det veldig sånn at det sitter noen, sikkert noen plateselskapsfolk, og pusher ut denne ukens *hot top 5*, så er det noen låter som egentlig bare skal generere noen sånne revenues, og det er ikke kompis til kompis eller smak til smak som avgjør hva som er kult på streaming. Det er noen bosser som sitter en eller annen plass, og det gjør det veldig kommersielt med streaming og det synes jeg er negativt».

Som forbrukere er vi sterkt knyttet til konsum i dagens samfunn, man produserer en identitet ved å velge produkter fra markedet, i dette tilfelle konsum av musikk. Som forbruker blir man stadig utsatt e.g. reklamekampanjer som ønsker å forme oss som mottakere og bærere av deres budskap (Larsen, 2017)

4 Standardisering, målstyring og kontroll

I artikkelen "Standardisering og måling i barnevernet" blir det vist at det er et voksende fokus på standardisering og kvantifisering for å oppnå bedre kontroll. Dermed oppstår det en endring i hvordan saker behandles og en problematisk depersonifisering mellom saksbehandler og de menneskene som skal hjelpes og evalueres (Almklov et al., 2017). Den samme opplevelsen av avstand og standardisering gjelder i bruk av strømmetjenester som Jacob beskriver. Ved å abonnere og lytte til musikken bidrar man noen ganger uvitende til å generere profitt for ukjente aktører, som for mange kan oppleves feil. Det viser seg likevel at strømmetjenester har spilt en viktig rolle for det voksende salget av vinyl. I den britiske undersøkelsen nevnt ovenfor ser man at mange bruker strømmetjenester for å finne ut av hva de ønsker å kjøpe på LP, og på den måten hjulpet på salget (Savage, 2016). I intervjuet med Jacob, som eier en platebutikk, kom dette tydelig frem:

Jacob: «Jeg har i mange år alltid hatt strømmetjenester, for jeg fant ut hvilke fordeler det har i forhold til jobben min. Og det er det med å kunne holde seg oppdatert, Karnevalkids slipper ny plate i dag, jeg må sjekke den ut før jeg bestiller den. Hører den på streaming; wow! Jeg elsker det her, jeg bestiller den

til butikken».

Ikke bare er dette praktisk for innkjøpere til butikker, men også for forbrukere, da vinyl er kostbart og man ønsker å være sikker på at man gjør gode kjøp. Likevel er det en gjennomgående negativ holdning til strømmetjenester, som handler om noe annet økonomi, og som går tilbake til en følelse av fremmedgjøring.

5 Identitet

I fremmedgjøring og tap av kontroll kommer det igjen inn tanken om musikk som noe som skal deles, og som skal si noe om hvem man er. Det er da interessant å se nærmere på hvilken rollen musikk har som identitetsskaper. Tord Larsen tar for seg ulike begreper som over de siste årene har fått et nytt meningsinnhold. Begrepet identitet er noe som har gått fra å omhandle mer relasjonelle tilknytninger, som hvem man er i slekt med eller hvor man har vokst opp. Identitet hadde omtrent den samme betydningen som å «klassifisere». På 1950-tallet ble begrepet identitet viktig i samfunnsvitenskapen og ble et spørsmål om tilhørighet til en bestemt gruppe eller kollektiv enhet. I psykologien handlet det om hvordan individet oppnår en stabil jeg-identitet. Larsen trekker frem føydalismens sammenbrudd og individets fristilling fra tidligere satte sosiale posisjoner som en viktig grunn for identitetsbegrepets forandring (Larsen, 2017).

Identitet i dag er blitt til noe mer personlig, og innebærer egne valg av hvordan man opplever seg selv, og ønsker å bli fremstilt. Det handler mye om smak, e.g. hvilke klær man går i, politiske synspunkt, hva man spiser og hvilken musikk man hører på. Mange opplever og bruker musikk aktivt som skaper av identitet. Ikke bare valg av musikk, men også hvilke formater du velger å bruke kan si noe om hvordan du ønsker å fremstå. Som Larsen nevner er det identitetsskaping i søken etter tilhørighet i en gruppe, hvor musikk kan spille en stor rolle både individuelt og kollektivt. I intervjuet spurte jeg hvordan de ble introdusert til musikk, da jeg ønsket jeg å se på hvor interessen for musikk startet.

Tor: «Det var mye unger i strøket der jeg vokste opp, så det var mye unger i gata, og de jevnaldrende hadde jo storesøstre og storebrødre som var i tenåringsalderen den gangen, og som kjøpte plater, singelplater, også spilte de gjennom vinduet. . . Jeg var jo liten og nysgjerrig og grov og spurte om å få være med å høre, og det fikk jeg hos de større enkelte ganger og sånn ble jeg interessert i plater og begynte å kjøpe det selv fra tidlig alder».

Helle: «Mine første minner er kanskje musikken til storebroren min. Jeg husker han hadde CD-er og kassetter. Også husker jeg kassetter, og at vi drev og tok opp ting fra radioen. Det er liksom mitt første minne rundt musikk».

Jacob: «. . . jeg har fått med det hjemmefra, men den mer dyptgående interessen den tror jeg kommer fra mange av mine jevnaldrende kompisers storebrødre. Mange av mine venners storebrødre var et par-tre år eldre enn meg, og jeg så veldig opp til mange av dem, fordi de hadde plakater og CD-er med ting jeg likte».

Tim Ingold belyser hvordan menneskets ønske om å mestre naturen dominerer tankegangen om teknologiens muligheter, noe han mener ikke er adekvat. Han kritiserer antropologien for å ikke inkludere teknologiske prosesser som en integrert del av sosiale relasjoner, og at det er som følger av dette teknologi har blitt et lite utviklet område i fagfeltet (Ingold, 2000a). Dette er et argument som gjør seg gjeldende når det i intervjuene kom frem hvordan musikk og teknologi skaper og påvirker relasjoner. Alle nevner storesøsken eller eldre i omgangskretsen, gjerne noen som man ser opp til. Her kan det tenkes at det omhandler et ønske om å identifisere seg med dem gjennom noe man kan dele, som musikk. Jeg husker selv at jeg ønsket å vise at jeg likte musikken som min fem år eldre søster hørte på, fordi jeg

så opp til henne. Musikk ble en viktig måte å skape relasjoner i barne- og ungdomstiden, det var en fin måte å bli kjent og utvikle vennskap.

6 Oppsummering

Søken etter det analoge i en digital musikkverden er en handling som kan bevisstgjøre hvilken rolle musikken har i ens liv, og hvordan den brukes. Etter som den store digitale revolusjonen har hatt sitt inntog og blitt den nye normalen, tar man nå et skritt tilbake for å se hvor vi faktisk befinner oss. Kanskje ikke alltid like bevisst, men underliggende er det en søken etter å plassere seg et sted som føles riktig, utforske de mulighetene som ligger foran oss ved å vende blikket bakover. Det er noe klart nostalgisk over det, men likevel noe fremtidsrettet. Gjennomgående er det en tanke om at musikk er noe som ligger oss nærmere enn det vi får gjennom strømmetjenester. Vinylen trer frem som en mer «ekte» måte å lytte til musikk, da den har både et fysisk og et estetisk aspekt som er med på å fortelle en historie vi kan knytte oss til. Et ønske om eierskap og kontroll spiller også en rolle i vinylens renessanse. En verden dominert av abonnementer på nettet kan oppleves flyktig og usikker. Usikkerheten om hvem som styrer og eier musikken gjør det tryggere og mer kontrollerbart med det fysiske formatet. Musikk er en viktig del av identitetsdannelse for mange, og derfor er deling av musikk like viktig, da man alltid vil se til andre rundt seg for å skape ideer om seg selv. Musikk er ikke noe man hverken kan se eller ta på, men for mange er den mest ekte om den fysisk kan deles med en LP. Strømmetjenester av musikk ser ut til å ha kommet for å bli ihvertfall en stund, og mange er glade for det. Det analoges tilbakekomst gjennom vinylen er allikevel betryggende; det gir muligheter for å kunne velge og kombinere det vi har foran oss.

Del II

Den personlige sfære

Disse to artiklene omhandler *den personlige sfære*. Den personlige og private sfære ble gjort til et tema allerede i nummerets første artikkel, ved Tuva. Her, i del II, skal vi se hvorledes grensene til den personlige sfære flyttes idèt jobben trer inn i det som tidligere var regnet som privatlivets område, og hvorledes det tidligere private blir offentlig idèt folk skaper seg selv til et brand i ei slags *auto-kommodifisering*. Og med dette flyttes selve virkeligheten.

Først skal vi se at jobben trenger seg inn i den personlige sfære, ved Iselin Borge. Sosiale medier har tradisjonelt blitt sett på som del av den private sfæren, men idag intgreres det mer og mer i jobbsfæren. Det private og jobb nærmer seg således hverandre—går inn i hverandre. Jobb—samfunnets garantist for produksjon i teknologikkens tjeneste—nærmer seg således i stadig økende grad ei totalisering av dagliglivet. Iselins artikkel undersøker hva som skjer i grensen mellom privat- og jobbsfæren, og hvor denne grensa egentlig går, hvorledes den flytter på seg.

Deretter skal vi se hvorledes den personlige sfære blir offentlig, ved Elin Bergmann. Privatlivet kommodifiseres og selges, og i denne kommodifiseringa blir privatlivet kanskje noe ganske annet. Mer spesifikt: når en person blir til et varemerke, hvor går egentlig skille mellom personen «som person», og personen som varemerke? Det hele medfører ei virkelighetsforflytning, skriver Elin, hvori virkeligheten vris i takt med *den virkeligheten man ønsker å fremstå i*.

Kapittel 3

I grenseland:

Bruk av sosiale medier i arbeidslivet

Iselin Borge

1 Innledning

I dag tar sosiale medier en stor plass i livene våre. Med sosiale medier mener jeg da «nettsider og apper som tilrettelegger for å skape og dele innhold, og å delta i sosiale nettverk» (Aalen & Enli, 2018). Det opprettes grupper på steder som Facebook og Snapchat for å informere og administrere stadig flere aspekter ved den sosiale tilværelsen. Selv i forbindelse med jobben, slik at de ansatte lett kan få tak i ny informasjon, kunne kontakte hverandre enklere, og for å skape et sterkere sosialt samhold mellom kollegaer. For å kunne legges til i disse gruppene, må noen som allerede er med i gruppen legge deg til som venn, for deretter å kunne invitere deg videre inn i gruppen. Sosiale medier tilhører hovedsakelig den private sfæren, men integreres stadig mer i jobbsfæren.

Tematikken ble introdusert til meg ved at min egen sjef la meg til på Facebook og SnapChat raskt etter ansettelsen, noe jeg opplevde som *både hyggelig og skremmende*. Dette aktualiserte spørsmål om den private og offentlige sfære; hva skjer i grensen mellom disse to sfærene, hvor går egentlig grensen, og hva tenker vi om å være venn med kollegaer og sjef på sosiale medier?

1.1 Mål og måling

På de fleste arbeidsplasser i dag brukes det systemer for mål- og resultatstyring, som i ganske stor grad er basert på det vi kaller trynefaktor, dette gjør at vi i større grad enn tidligere tilpasser oss og kontrollerer hvordan vi framstår for arbeidsgiver. Av hva jeg har funnet ut i dette studiet, er at de aller fleste er bekymret for at spesielt sjefen skal se visse bilder og videoer, hovedsakelig de som er av festligheter. Mange er nøye med hva de legger ut slik at det ikke gir en negativ representasjon av dem selv, og at det skal være mulig for alle aldersgrupper å se det de legger ut. Til tross for dette var det en generell mening om at det er hyggelig å være venn med kollegaer, og at jobb-gruppene på sosiale medier er med på å styrke samholdet og relasjonene på jobben. Overfor sjefen kom det frem en litt mer restriktiv følelse, og det ble uttrykt at det ikke er like stas at sjefen har fullt innsyn i privatlivet. Alikevel var det ingen som har valgt å blokkere arbeidsgiver fra å se alt som blir lagt ut. Den metafysiske grensen mellom de forskjellige sfærene virker å være sterk, da informantene opplevde det å være å ha kontakt over sosiale medier som rent sosialt, og det meste som var jobbrelatert gikk gjennom andre former for kommunikasjon.

2 Metode

Til dette studiet valgte jeg å intervju fem personer fra starten av 20-årene til midten av 50-årene for å finne ut hva slags forhold de har til bruk av sosiale medier tilknyttet nåværende eller tidligere arbeidssituasjoner. Jeg ønsket å finne ut hva slags holdninger som er knyttet til bruk av sosiale medier i arbeidslivet, og om bruken av dette gikk ut over privatlivets fred. Altså om jobbsfæren kryper inn i den privatesfære som et resultat av en høyere bruk av sosiale medier som kommunikasjonsmiddel. Informantene har forskjellige

bakgrunner med alt fra butikkmedarbeider, mellomleder til selvstendig næringsdrivende, dette anså jeg som viktig for å få et mer helhetlig perspektiv.

3 Privat/offentlig

De aller fleste er påkoblet sosiale medier via smarttelefonen hele døgnet. Det er ikke uvanlig at jobbrelaterte spørsmål tikker inn utenfor arbeidstid. For noen går dette fint, men for andre kan det oppleves stressende hvis det er noe man ikke ønsker å ta stilling til for øyeblikket. Personen i andre enden har mulighet til å se når du er pålogget, og om du har mottatt og lest den aktuelle meldingen. En av de jeg intervjuet fortalte at de bruker Facebook Workplace for å prate om jobbrelaterte saker, og andre sosiale medier blir kun brukt til sosial prat. For denne informanten betyr det at den faktisk kan velge å skru av jobben etter endt arbeidstid, noe personen uttrykte stor glede over å kunne gjøre. For akkurat denne informanten er det særs viktig å kunne skille mellom jobb og fritid, og foretrekker «den gamle skolen» med telefonsamtaler og SMSer, til tross for at denne informanten er i 20-årene. Av de 5 jeg intervjuet er det 2 som bruker Facebooks Workplace i jobbsammenheng, en lukket arena kun for jobbrelaterte ting, der det ikke er mulig å se hva hverandre legger ut på Facebook forøvring.

Å kommunisere over nett har lenge vært en måte for å sosialisere og samhandle på, men aldri så mye som i dag. Vi kan se på samfunnet som delt opp i to sfærer; jobbsfæren, og privatsfæren. Sfærer vi da her si at en entitet, samfunnet, er delt i to deler med en metafysisk grense mellom. De ulike sosiale mediene (kommunikasjonsapplikasjonene) blir ofte koblet opp mot sfæren fritid eller privatliv, men bruken har snirklet seg inn i jobbsfæren og. Tidligere har det vært relativt klare skiller mellom disse sfærene, men via sosiale medier i dag ser man at disse grensene overskrides. Da man før måtte være i sosial omgang med arbeidsgiver eller kollegaer for at de skulle se hva du gjør på fritiden, fortelle om det selv, eller få vite saker gjennom rykter, er nå dette tilgjengelig via ett tastetrykk.

Denne teknologiske erobringen av relasjoner som kommunikasjonsmediene har fått til kan både være positiv og negativ. Med erobring mener jeg her at vi bruker for eksempel SnapChat og Facebook fordi det finnes, det har blitt så vanlig at det er naturlig å bruke, og du framstår nesten som skummel om du ikke er med på det. Teknologien setter rammeverket for måten vi kommuniserer med hverandre på. Den blir en forutsetning for samhandling og produserer en følelse av nærhet og distanse som er standardisert av teknologien (Fyhn, 2011). De ulike sosiale mediene utøver en type makt, der de skaper en standard via deres oppsett og funksjoner som vi blir nødt til å bruke, og som de deretter tilpasser litt ut i fra hvordan vi bruker de forskjellige appene. Dette betyr også at alt vi gjør følges med på og lagres. Vi følger disse standardene relativt tankeløst, de er der, og vi følger bare med dem. Teknologikken vi har i vesten former hvordan vi oppfatter virkeligheten på, og er hvordan verdenen rammes inn for oss som lever i den teknologiske tidsalderen. Heidegger (1977) mente at teknologi går ut på hvordan vi oppfatter verden som en stående ressurs, og at vi ikke ser objekter for hva det er, men hva det kan bli. For eksempel at et tre ikke er et tre, men potensielle planker. Ifølge Hylland Eriksen (2016) lever vi i en verden som stadig akselererer i fart og ressursbruk, han kaller dette fenomenet for «overoppheting». Et av eksemplene han bruker er at hvis man gnir hendene raskere og raskere sammen, vil det bli varmere, men at det vil stoppe av seg selv rett og slett fordi det er fysisk umulig å holde på for alltid. Dette gjelder ikke for fenomenet overoppheting, ettersom det ikke finnes en termostat som sier at man må stoppe før det eventuelt er for sent.

Fra 1970-tallet ble det et større fokus på måling, standardisering og kvantifisering. Mål- og resultatstyring av ansatte og ledere kom som et resultat av dette, noe de aller fleste av oss opplever å forholde oss til på jobb i dag (Røyrvik, 2017, s. 26–27). Dette var for

å få en oversikt over prestasjonene til de ansatte, og for at de ansatte skal få et bedre forhold til arbeidet de gjør, eller i hvert fall hvordan det oppleves for arbeidsgiver. Under medarbeidersamtaler med overordnede settes karakterer på ulike aspekter ved arbeidet som blir utført, og gjerne også på arbeidstaker som person i arbeidssituasjoner. Dette skjemaet blir en standardisering for hvordan den ideelle arbeidstakeren skal være. Karakterskalaen er gjerne fra 1-5. Disse karakterene kan i noen bedrifter være med på å bestemme lønnen til ansatte. Dette kan være problematisk ettersom en sjef sjeldent får med seg all jobben som gjøres, og ofte det arbeidet som legges ned som ikke nødvendigvis gir tall med en gang. Derfor baseres mange av disse karakterene på trynefaktoren. Dette fører til at ansatte ofte blir mer lojale mot arbeidsgiver for å gi et godt inntrykk av seg selv. Ved å være venn med arbeidsgiver eller kollegaer på sosiale medier, risikerer en at mål- og resultatstyringen fra jobbsfæren dras inn i den private sfæren. Trynefaktoren er ikke lenger bare på jobb, men også i fritiden, og inntrykkskontroll blir viktig for mange. Dette løser noen med å blokkere personer fra visse ting på profilen, andre blokkerer helt, slik at man bare står som venner, men ikke har innsyn ellers på profilen.

Av de jeg intervjuet er det ingen som blokkerte kollegaer eller sjef fra å se det de la ut på sosiale medier. En av dem visste ikke at det var mulig, men tror ikke den hadde kommet til å blokkere om den visste det fra før. Det som viste seg å være hovedgrunnen for å ikke blokkere var at de jeg intervjuet generelt la ut lite på sosiale medier, og om de gjør det er de ganske bevisste på at dette er noe alle kan se. «Barnevennlig», som en kommenterte. Fokuset på innstrykkskontroll er høy, og det som legges ut på sosiale medier oppfattes som en form for «frontstage», mens privatlivet forøvring blir «backstage» for å bruke Goffmans (2014) begreper. Det vurderes hele tiden hva man er best tjent med å dele, eller å bringe inn i de ulike sfærene. Noen aspekter ved privatlivet som har høy verdi blant sine venner tjener man ikke nødvendigvis på i jobblivet i form av sosial og kulturell kapital. De yngste av de jeg intervjuet uttrykker at de synes det er ukomfortabelt å ha en jobbgruppe på SnapChat, fordi dette er den arenaen de legger ut mest bilder og videoer, og gjerne sånt som de ikke vil at arbeidsgiver skal se, hovedsakelig festbilder. En av de jeg intervjuet sa at sjefen hadde kommentert festbildene fra helgen og sagt; «Jeg så du var ute i helgen, det ble kanskje *litt* mye alkohol, eller?». Selv om dette ble sagt på en litt lattermild måte, fant informanten min dette svært ubehagelig, rett og slett fordi dette ble sagt på jobb, under arbeidstid. Hadde sjefen sagt dette på SnapChat, der bildene hadde blitt lagt ut, hadde informanten vært mer okei med det. Her ble det krysset en grense for informanten mellom den private sfæren der sjefen kan oppføre seg som venn, og jobbsfæren der sjefen skal være sjef. Det finnes klare grenser mellom hvilken rolle som passer når, og hvordan noe med verdi i den private sfæren mister litt av sin gunst når den entrer jobbsfæren.

Under intervjuene kom det også frem at det finnes en ekstra grense når det kommer til sjefen. Spesielt når det gjaldt kvinner med mannlig sjef. En av dem kunne ikke tenke seg å være venn med han på sosiale medier, mens en annen var det, men hadde sett det som ubehagelig om han hadde brukt fritiden sin på å kommentere for eksempel profilbildene hennes. Der det var kvinner med kvinnelig sjef var det helt greit at sjefen kommenterte dette, så lenge det ble gjort på sosiale medier, og ikke i arbeidstid. Den eneste som synes det er hyggelig å bli lagt til som venn av sjefen er en mellom-leder som sa at den følte en slags «anerkjennelse som kollega, i stedet for bare ansatt», men informanten kunne ikke tenkt seg å legge til sine egne ansatte. Når det gjaldt hvorvidt relasjonen ble endret ved å være venn med kollegaer eller sjef over sosiale medier, var det noen som mente den ble endret i form av at disse personene nå kunne få et innblikk i den private sfæren deres. Andre poengterte at relasjonen ikke ble endret på grunn av at de ble venner på sosiale medier,

men at dette vennskapet over sosiale medier var et resultat av en endring i relasjonen på et tidligere tidspunkt.

Kommunikasjonsmetoden som brukes mest i jobbsammenheng er e-post, telefon og SMS. Da de ble spurt om hvilken metode de foretrukket var det disse tre formene som ble nevnt. Til tross for dette var det 4 av 5 som har opplevd at sosiale medier også brukes som kommunikasjonsmiddel. Herunder var det snakk om Facebook og SnapChat grupper som hovedsakelig blir brukt til å forme og opprettholde samholdet til de på arbeidsplassen. I for eksempel butikkjobber blir det lenge mellom hver gang man møter alle kollegaer, og via slike kommunikasjonsflater skapes det en følelse av samhold og tilhørighet til gruppen. I de gruppene der jobbrelaterte saker blir delt oppstår det en større følelse av en «felles rytme og flyt» (Fyhn, 2011, s. 37) i arbeidet, siden ikke alle jobber sammen hver dag, men alle er på samme plan med samme informasjon. Dette blir gjevnt over oppfattet som et positivt tiltak, men likevel fantes det restriksjoner angående det å *måtte* være med de ulike gruppene.

Så hvor går grensen mellom jobb og privatliv? Da jeg spurte om dette fikk jeg til svar at det var veldig situasjonsbasert, men at grensen gikk ved sosial omgang som ikke var jobbrelatert. Sosiale medier ble jevnt over sett på som en del av den private sfæren, og om man har venner der som også er en del av arbeidslivet, er det fordi man selv ønsker å ha en privat relasjon til de på jobben. Noen har opplevd det vanskelig i møte med kollegaer som gjerne vil være venn på sosiale medier, men som ikke oppfatter personen som noe annet enn en god kollega eller «jobb-venn». En av informantene hadde på et tidspunkt to Instagram-profiler, en for alle, og en for de aller nærmeste. Slik kunne personen ha kontroll på hvem som så hva av privatlivet dens. Standardiseringen og erobringen fra de store aktørene i verden påvirker ofte de små, men det er tydelig at det finnes de som stritter imot denne utviklingen, og at selv om jobbsfæren etablerer seg mer og mer inn i den private sfæren via sosiale medier, finnes det fortsatt en bakenforliggende privatsfære bak de sosiale mediene, hvor det utøves kontroll og gjøres vurderinger om hva som er greit å dele og ikke, i den mer offentlige private sfæren.

4 Teknologiske og sosiale sfærer

Mine informanter mener de balanserer og håndterer sfærene, og flere poengterer at de er venner med kollegaer på sosiale medier fordi de selv ønsker det, og videre at de nå er venner på sosiale medier som et resultat av at relasjonen ble endret fra bare kollega til venn og kollega. Det er også de som har opplevd et press i møte med visse kollegaer om å legge hverandre til på sosiale medier, når man egentlig ikke føler det er passende for den spesifikke relasjonen. På spørsmål om å være venn med sjefen oppdaget jeg at det er en større tilbakeholdenhet enn for kollegaer, og at det er en større bevissthet rundt hva man legger ut tilfelle sjefen noe som kan gi et dårlig inntrykk, herunder for eksempel festbilder. Til tross for at den private sfæren og jobbsfæren ser ut til å gå inn i hverandre, virker det som at det fortsatt finnes klare grenser mellom de to, der sosiale medier hovedsakelig brukes i den privatesfæren, og at folk til en viss grad er bevisste på samfunnets teknologikk og hvordan den overtar stadig større deler av tilværelsen.

Kapittel 4

Trangen til å være et brand

Elin Bergmann

14. mars 2019 gikk blogger Kristin Gjelsvik hardt ut mot en annen blogger, Sophie Elise, og kritiserte henne for å fremme et usunt kroppsideal for sine følgere. Sophie Elise kritiserte Kristin tilbake og beskyldte henne for å gå på personangrep, hvormed Kristin uttrykte; «Det er ikke personangrep. Sophie Elise er et varemerke.»¹.

I dette litt ekstreme eksempelet ser vi at Kristin påpeker et skille mellom personen Sophie Elise og varemerket Sophie Elise. Hun påpeker et faktum om at noe har gått fra å være en person til et objekt, at virkelighetens Sophie Elise ikke nødvendigvis stemmer overens med varemerket Sophie Elise. Men hva er virkelighetens Sophie Elise?

I dag er teknologi en stor del av vår virkelighet, og filosofen Martin Heidegger (1977) hevder at vi alltid står ufrie og bundet til teknologien. Teknologi er ikke bare tingen i seg selv, men en måte å se verden på. Det står utenfor mennesket, men omfavner mennesket og preger det på samme tid. Det endrer måten vi ser virkeligheten på. En skog forblir en skog til en person hogger ned et tre og gjør det om til planker. Da er hele skogen plutselig potensielle planker. I denne artikkelen er skogen mennesket og plankene varemerket, og den teknikken som omgjør skog til planke er det sosiale mediet Facebook.

I Norge i dag er det ikke mange som står utenfor Facebook. Facebook ble opprettet av Mark Zuckerberg i 2004, og er i dag det mest brukte sosiale mediet i verden med 2271 millioner brukere (Clement, 2019). Facebook er et nettsted hvor en bygger en profil og samhandler med andre. I tillegg får bilder og statuser som publiseres kommentarer og liker-klikk, som innebærer at noen trykker på et ikon av en «tommel opp» under et bilde. Facebook er del av en teknologisk utvikling som hele tiden redefinerer tilsynelatende umålelige, selv-beskrivende ord som identitet og verdi; introduserer nye rammer, og gjør ordene om til ting blant andre ting. I dag kan en skape sin identitet på sin profil i akkurat den stillen en ønsker, og en kan telle sin liker-klikk-verdi i forhold til andre sin liker-klikk-verdi. Facebook har med andre ord gjort det mulig å telle ting som ikke har vært mulig å telle før, og jeg viser hvordan dette har ført med seg en trang til nettopp å bli telt (Larsen & Røyrvik, 2017). Heidegger (1977) hevder vi ønsker å mestre teknologien, og ved å sitte bak PC-skjermen er det lett å tenke at en klarer det. En objektivisering og virkelighetsforhøyelse av selvet på Facebook gjør mennesket om til en vare, med et varemerke (Larsen & Røyrvik, 2017). Skogen blir planker og mennesker varemerker, og det resulterer i en virkelighetsforskyvning som strekker seg lenger enn PC-skjermen.

Ikke alle er et like offentlig varemerke som Sophie Elise, og i artikkelen tar jeg for meg hvordan trangten til å være et varemerke utspilles på et mer generelt nivå. Jeg viser hvordan trangten gjør seg gjeldene hos to individer, generasjon x60 og generasjon x901, og finner hvordan virkeligheten en befinner seg i vrir seg i takt med virkeligheten en ønsker å fremstå i. Jeg påpeker hvor viktig det er at vi er klar over at virkeligheten flytter på seg, og at det er verdt å reflektere over hva som eventuelt går tapt i den prosessen.

¹Fra Panelet på VGTV: <https://www.vgtv.no/video/173177/tordner-mot-sophie-elise-naa-er-det-faen-meg-nok>

1 På scenen

Da temaet handler om hvordan en fremstiller seg selv på Facebook, og konsekvensene av det, er det naturlig å dra inn Erving Goffman. Goffman (1992) er kjent for sin dramaturgiske metafor på samfunnet. Den handler i korte trekk om at det sosiale liv blir utspilt som roller på en teaterscene. Den handler om inntrykkshåndtering, nemlig at en griper den rollen en ønsker å fremstå i for et gitt publikum. I lys av Goffman er Facebook scenen, og alt som ikke publiseres på Facebook er bak scenen. Publikummet er følgere eller «venner».

På scenen ønsker en å bli fremstilt på en måte som appellerer til publikummet. Dersom vi ser bort i fra Facebook som scene, handler Goffman (1992) sin rolleteori om at mennesket tar den rollen som trengs i gitt øyeblikk, og et menneske kan spille mange roller basert på hvem som er publikummet i det gitte øyeblikket. Det er det samme som når antropologen Barth (1994) hevder at et menneske har flere kulturer, og at en drar frem den kulturen som er mest passende i en gitt situasjon basert på hvem en samhandler med. Vi er alle komplekse individer, og alle kulturene mine er «meg». Det som blir annerledes når vi setter Facebook som scene er at en ikke kan skifte mellom roller, eller kulturer, men bygger en profil, en identitet, som skal appellere til alle publikummere; om det er jobbkolleger, besteforeldre eller gamle venner. «Min identitet» må skapes innenfor Facebook sine strukturerte rammer.

Identitet var inntil nylig et relasjonelt begrep; jeg er i slekt med x, jobber med y, og så videre, men ordet har i de siste årene gått gjennom en tingliggjøring. Identitet er blitt en ting som en har, en oppgave, noe som kan oppleves som en krise, rett og slett et resultat av en serie valg hvor jeg «skaper meg selv» (Larsen & Røyrvik, 2017). På Facebook trykker vi på de knappene på skjermen som gjør at vi fremstår i den identiteten vi ønsker. Når vi produserer identitet, hevder Larsen (2017, s. 270) at det er blitt til noe vi plukker fra et marked, det vil si at identiteten blir generert av ens konsum. Jeg tar min subjektivitet og objektiverer den innenfor teknologiens rammer og skaper det til noe jeg kan være stolt av. Jeg blir til noe; jeg blir et objekt, og i dagens samfunn som alltid leter etter nye ting å selge og kjøpe, blir min tingliggjorte identitet plutselig et offer for dette, den blir en vare. Dette viser seg tydelig i Facebook sin reklame, da min Facebook-identitet er blitt et objekt for og identifisert som mål for reklamekampanjer og politiske instanser som ønsker å forme meg som mottager av budskap. Min identitet blir en vare for bedriftene og organisasjonene som kjøper reklame i Facebook.

Videre følger aspektet som handler om hvilken verdi som settes på varen, eller personen som fremstilles på Facebook. Mennesket ønsker å appellere til sitt publikum, og nettopp hvor godt en får til dette er blitt mulig å telle gjennom liker-klikk og antall venner på Facebook. Mennesket blir ikke bare en tingliggjort identitet, men en identitet det går an å sammenligne med andre identiteter (Larsen, 2017). Larsen (2017) kaller det subsumsjon, som er en klassifikatorisk og en kvantifiserende operasjon; en prosess som innebærer at det utarbeides standarder eller klasser som elementer kan måles med eller henføres til. Han understreker at helt frem til vår tid ville påstander om at noe har verdi bety at tingen eller praksisen deltok i noe som i seg selv ikke var en ting eller en praksis, men som var selve kilden til verdi (Larsen, 2017, s. 271). I denne sammenhengen er det mennesket. Gjennom teknologi som Facebook går verdi-begrepet gjennom en liknende prosess som identitet-begrepet. Verdi blir en ting blant andre ting. Vi sier at noe er en verdi heller enn at noe har en verdi («Ikke trakk på mine verdier!»). Det innebærer at verdiene kan legges på bordet og måles på en målestokk. Verdien på identiteten min på Facebook kan måles og sammenlignes i antall venner, antall liker-klikk, eller antall kommentarer. Desto høyere profilen min klatrer på verdiskalaen, desto mer sosial kapital får jeg, desto mer verdifull vare blir jeg. Larsen (2017, s. 273) hevder at det moralske aspektet i verdi-diskursen har

en tendens til å fordampe når verdier blir gjort sammenlignbare. På samme måte som når bedrifter formulerer kjerneverdier og etablerer etikuttvalg, og verdier innlemmes i overordnede kalkyler og gjøres kommensurable med økonomiske regnestykker, formulerer vi en viss måte å uttrykke oss på i vår profil som vil være med å understreke den virkeligheten vi ønsker å skape, de assosiasjonene vi ønsker å stå i. Dermed elimineres det spesifikt moralske elementet i verdi-dannelsen, fordi det ikke lenger handler om min egenverdi, men den verdien jeg bevisst skaper på Facebook. En verdi som kan sammenlignes med andre sin verdi. Jeg står bak scenen og prøver så godt jeg kan å plassere varen på scenen i et godt lys, et lys som vitner om stor verdi. Med andre ord så bygger jeg et brand.

2 Bak scenen

Det er bak scenen vi bygger og planlegger den virkeligheten vi ønsker å fremstå i (Goffman, 1992) Vi stiller på høyttalere og vrir på lyskastere for å skape det perfekte sceneshowet. Larsen (2017, s. 275) kaller det virkelighetsforhøyelse. En velger ut nøyaktig de tingene en ønsker å dele med sine venner og følgere og publiserer dem. Resten holder en for seg selv bak scenen, eller bak skjermen. Virkelighetsforhøyelsen hviler på en distinksjon mellom produktet, som i dette tilfellet er enkeltmennesket, og brand, eller brand personality, som er det bilde vi skaper på Facebook, et bilde som får en selvstendig eksistens (Larsen, 2017). Larsen (2017) hevder at merkevarebygging og identitetskonstruksjon er performative da de skaper en virkelighet som ikke var der før det assosiative arbeidet som skal til for å «brande» en vare. Nå drar jeg dette tilbake til det eksempelet jeg startet med, nemlig Sophie Elise. Når hun nøye velger ut sine kropps-fokuserte bilder fremstilt i et skjønt lys, begynner følgere å assosiere visse kropps-holdninger med Sophie Elise, og da dreier det seg om en realitetsproduksjon som søker medlemskap i de performatives rekker. Sophie Elise er den hun sier hun er og hun blir den hun er, ved å utsette seg selv for «smitte» fra de symboler hun omgir seg med. Det skjer en distinksjon mellom personen Sophie Elise, og «Sophie Elise» som faller innenfor rammene av det assosiative arbeidet. Larsen (2017) drar også inn konseptutvikling og forklarer hvordan et konsept er det som gir stil og form og enhetlighet til et produkt. Konseptet er løsøre i den forstand at det er omsettelig—på bloggen til Sophie Elise kan vi se at den ansvarlige for konseptet er kreditert—og det gir inntekter, det patenteres og beskyttes mot tyveri. I dag er «Sophie Elise» et merke eller en mobil etikett som vi kan putte på det produktet vi ønsker stilet i en bestemt retning. For eksempel når Sophie Elise tar betalt for å poste et bilde med et produkt fra en bedrift, og bedriften håper det vil fremme produktet. Merkevaren «Sophie Elise» er ikke lenger noe som ligger gjemt i personen Sophie Elise, men «Sophie Elise» er «Sophie Elise» ved de merkelappene som kontinuerlig settes på det.

Hvis vi ser for oss den tidligere diskuterte Facebook-verdi-målestokken, så ser vi at Sophie Elise har klart å klarte høyt opp på den. Hun har klart å klarte så høyt opp på den at hun nærmest lever i skyggen av sitt eget varemerke, som blir understreket i Kristin sin fornektelse av personangrep. Sophie Elise sitt varemerke er mye mer tydelig enn en person som ikke lever av varemerket sitt, dog vi alle står langs samme målestokk. Nå skal vi se hvordan ting utspiller seg litt lavere på målestokken.

I intervju med gen x60 forklarer hun hvordan hun ikke er veldig aktiv på å publisere ting på Facebook, men når hun faktisk gjør det, så er det bilder fra reising. Hun forklarer hvordan det er reising som definerer hennes Facebook-profil, og at hun tar mange vurderinger i forhold til hva som skal publiseres. Hun har latt være å publisere bilder på grunn av redsel for at det skal bli for mye og skrytete, og hun forteller hvordan hun har slettet bilder på grunn av at de ikke oppnådde den liker-klikk-mengden som var ønsket. Hun understreker at gjennom disse prosessene så ser en hvem som er virkelige venner, da de liker bildene

uansett. Hun tenker det er viktig for alle at publikummet tror du har et kult liv, og at du er heldig. I spørsmål om Facebook reflekterer virkeligheten, er svaret at:

«Jeg legger stort sett ut turer. Ser jo lykkelig og glad ut, så ikke hundre prosent, nei. Har en måte å fremstå på, på Facebook, en måte å fremstå til verden. Ønsker å fremstå som at man har et godt liv, at en har det gøy. Ønsker å idealisere det. Det ser nok finere ut, for legger jo ikke ut noe av det negative.»

Dette er en beskrivelse av hvordan hun mer eller mindre bevisst bygger sitt brand som «gen x60—lykkelig reiser». Hun tar noe subjektivt, henne selv, gjør det om til objekt ved å plassere nøye utvalgte deler ved det innenfor strukturerte rammer på Facebook, som appellerer til sitt publikum, og forhøyer objektet ved å klistre på de assosiasjonene og symbolene som passer med det som det ønsker å fremstå som (Goffman, 1992; Larsen, 2017). Resultatet blir at gen x60 som blir skapt på Facebook blir distansert fra gen x60 personen. Gjennom Facebook går hun fra å være noe som skjer, til å være «noe», et objekt som hun kan forme slik hun vil. Hun bygger et bilde, en merkevare, som andre skal assosiere med reising og et kult liv.

Et interessant spørsmål omhandler hvem som er hoved-publikummet, altså hvem en skaper sitt brand for. Her skiller svaret fra gen x60 seg veldig fra gen x90. Gen x60 er født på 60-tallet, er i jobb, og har opplevd Facebook sin fremvekst på en helt annen måte. Hun ønsker å fremstå på en måte som vitner om et kult liv for alle de oppriktige vennene hun har anlagt på Facebook. Dette er venner samlet opp fra et lengre liv, og inkluderer folk hun ikke har snakket med på mange år. Gen x90, som er født på 90-tallet, har en annen opplevelse av Facebook. Hun understreker at hun tenker på eventuell fremtidig arbeidsgiver når hun publiserer noe. Hun forklarer hvordan hun også, på lik linje med gen x60, har fått taggede bilder fjernet fra sin profil, da de ikke har passet med det hun vil fremstå som på Facebook. Der gen x60 fjerner bilder fordi det strider mot hennes brand som er assosiert med reiseglede, gjør gen x90 det fordi det strider mot hennes brand som er assosiert med å være en god arbeidstaker. Hun forteller at hun ikke føler særlig behov for å publisere noe på Facebook, bortsett fra da hun jobbet i et annet land og skrev en blogg om det. Da la hun ut blogginnleggene, da de var med å underbygge hennes profil som en god arbeidstaker.

Dette er to eksempler på vanlige mennesker som bruker Facebook som en arena for å bygge en virkelighet, en merkevare, som skal appellere til et ønsket publikum (Goffman, 1992; Larsen, 2017). Vi ser hvordan to generasjoner anvender denne muligheten på ulik måte, men de deler trangen til å skape noe som de kan være stolte over. Den beste versjonen av seg selv, så god at den kanskje ikke er en del av en selv lengre.

Denne skapingen av virkelighet innenfor teknologiens grenser er det tilsynelatende mennesket som sitter i førersetet av. Vi står med spakene bak scenen, for å komme tilbake til Goffman (1992) sin dramaturgiske metafor, og tenker at vi mestrer teknologien og kaster det lyset vi ønsker å stå i. Refleksjonene til Heidegger (1977) vitner dog om at virkeligheten strekker seg lengre enn dette, og at teknologien preger menneskets grunnleggende måte å se virkeligheten på. Hele virkeligheten; både foran og bak sceneteppet.

3 Hele teaterbygget

Virkeligheten innebærer både scenen og bak scenen. Vi mennesker ønsker å fremstå på en viss måte på scenen, og gjennom teknologiens innspill, i dette tilfellet Facebook, klarer vi å skape en avgrenset virkelighet; om det er som «lykkelig reiser» eller «god arbeidstaker». Det som ofte ikke tas høyde for er hvordan denne avgrensede virkeligheten påvirker den helhetlige virkeligheten. Det faktum at vi gjør oss om til merkevarer for å appellere til et overordnet publikum innebærer en del fundamentale endringer i vår virkelighetsoppfatning. I prosessen rundt det å skape et navn for seg selv, en merkevare, tas en del strukturerte

rammer for gitt. Bak scenen, hvor vi tenker at vi er i styringen, tar vi avgjørelser og anlegger holdninger på grunnlag av en teknologisk ramme som ikke gjorde seg gjeldene før. Publikum har forandret seg, og spakene som vi holder i går på bekostning av de spakene vi velger å ikke holde i. Teknologien har omfavnet måten vi tenker på, også bak scenen. Sagt på en annen måte så preger sceneshowet hva som skjer bak scenen, på samme tid som vi fra bak scenen preger sceneshowet. Men teknologiens virkelighet strekker seg enda lenger. Den omfavner også publikummet, ja hele teaterbygget preges av teknologiens frammarsj.

Gjennom Facebook har vi fått lov til å se hva som skjer når en objektivering og estetisering skjer med enkeltmennesket, ved at vi plasserer våre subjektive tanker, praksiser, og mentale innhold på et forum som lar det bli målt på en skala, telt, sammenlignet og bli objekt for assosiativt arbeid (Larsen & Røyrvik, 2017). Vi overfører virkelighetsaksenten fra vår opplevelse av virkeligheten til kopien av den, og Larsen og Røyrvik (2017, s. 287) understreker en slik tendens i vår tid til å forflytte virkeligheten fra vår erfaring til en fordobling, en dokumentasjon, en representasjon av den. Han forklarer hvordan resultatet kan bli at tegnet spiser opp det betegnede, og at kun avbildningen eksisterer. Men da er det ikke lenger en avbildning, men tingen i seg selv. Virkeligheten har forflyttet seg. Ved at vi representerer oss på Facebook, for et publikum som vi håper å påvirke hvordan ser oss, anlegger vi en måte å se oss selv på fra publikums perspektiv. Dette er med å forskyve den fundamentale virkelighetsoppfatningen av selvet. Aalen (2015), gir et eksempel som illustrerer dette poenget på en god måte:

«Du snubler i en ledning idet du kommer inn i et rom. Reaksjonen din er: "For en idiotisk ledning, hvorfor har noen lagt den der, slik at jeg snubler i den?" Men se for deg at rommet ikke er et tomt rom, men et møterom fullt av folk. Da øker sjansen for at du tenker "jeg er så klønete" i stedet for "dumme ledning".» (Aalen, 2015, s. 66)

Dersom en tror publikummet tenker at en er en kløne, tenker en gjerne det om en selv også. Når vi sier og gjør ting som vi vet har et publikum, blir også det vi sier og gjør, en større del av hvordan vi ser på oss selv. Om jeg begynner å poste bilder av meg selv på Facebook når jeg er på reise, vil jeg anse det å reise for å være en viktig del av hvem jeg er. Jeg påvirker hvordan jeg ser på meg selv, med det jeg velger å dele for publikummet (Goffman, 1992; Aalen, 2015).

Videre konsekvenser av denne virkelighetsforskyvningen, på bakgrunn av objektiveringsformer, standardisering og måling av sceneshowet, gjør seg synlige i gen x60 sitt svar på spørsmål om trangen til å være en «lykkelig reiser» har endret måten hun reiser på:

«Ja, det har forandret måten jeg ser på hvordan en kan fremstilles. Hvordan viser jeg hvor fin turen er? I stedet for å gå og se på ting, så glemmer en det rundt seg. Mer opptatt av hvordan det fremtrer. Ser kanskje ikke alt det rundt så mye lenger, heller opptatt av å vise andre hvor kult en har det. Tar bilde av en liten ting som er kult, heller enn å se hele området. Veldig fokusert på å ta kule bilder. Mer opptatt av å vise folk hvor kult man liksom har det, enn faktisk hva som er fremforbi deg. Mer opptatt av liker-klikk.»

Dette beskriver en ny virkelighet bak scenen, som konsekvens av det som skjer på scenen. Videre forteller gen x90 om sin mor:

«Mamma har en venninne på Facebook som hun blir litt sjalu over noen ganger, fordi det virker som om hun har det perfekte liv. Hun bare legger ut masse sånn "åh i dag har jeg gått 3 mil med sønnen min, åh så fornøyd, dritfint vær og så videre." Alt mulig av ting som er positivt da, så hun får det til å se ut

som om hun har det mye bedre enn mamma. Og så var de på en tur sammen, og da skulle hun absolutt bruke så sykt lang tid på å ta det perfekte bilde av alle sammen. Og alle andre reagerte på det og, det var ikke bare mamma. De var sånn "Åja skal vi bruke så lang tid på mobilen", på en måte.»

Disse svarene er med å underbygge at trangten til å være et brand på scenen, endrer måten en lever og tenker bak scenen. Lyskasteren som tidligere var enkel å bære, blir stadig tyngre, og en må stadig bruke mer tid og krefter på å få lyset akkurat slik en vil. Spørsmålet det blir viktig å stille seg da er hva det lyset går på bekostning av.

4 Trangen til å være et brand

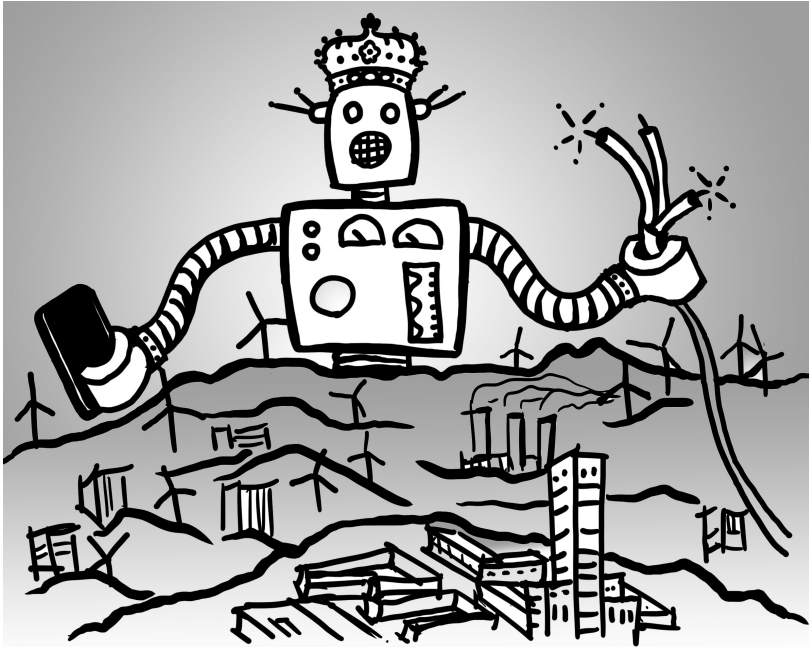
14. mars 2019 ble Sophie Elise påpekt som et varemerke. At noe så tilsynelatende fundamentalt subjektivt som mennesket selv, er blitt omgjort til et objekt som kan «brandes», er et resultat av de prosessene vi lar bli gjeldene i teknologiens omfavelse av virkeligheten. Vi har sett hvordan dette utspiller seg på et mer generelt nivå, med Facebook som en arena for disse prosessene. På Facebook tar vi vårt subjekt og skaper et objekt, som videre blir en potensiell vare med et varemerke. Heidegger (1977) hevder mennesket står ufri og knyttet til teknologien, altså ufri og knyttet til en virkelighet fylt av potensielle objekter som kan bli telt, noe som medfører en trang til nettopp å være et slikt objekt som kan bli telt, og gjerne telt til en høy verdi. Gjennom teknologiens omfavelse har nye kategorier, målestokker og muligheter til å telle blitt introdusert, og vår identitet og verdi har gjennom Facebook sine strukturerte rammer blitt tingliggjort og sammenlignbare. Men virkeligheten strekker seg lenger enn Facebook sine vegger, og teknologiens omfavelse medfører en endring i vår væren i verden bak veggene i tillegg. De tidligere oppstykkete sfærene av publikum er blitt slått sammen til én altomsluttende sfære, noe som medfører en forhøyet vanskelighetsgrad bak scenen. Det innebærer en endring fra at jeg lar mine ulike kulturer fremtre basert på mennesker jeg samhandler med i gitte situasjoner, til at jeg skaper meg én fremtredende idealisert kultur basert på det faktum at den kan telles (Goffman, 1992; Barth, 1994; Larsen & Røyrvik, 2017). I den prosessen faller de egenskapene og holdningene som kun passer i visse situasjoner, de som ikke er med på å høyne verdien på min identitet, bort.

Heidegger (1977) understreker at teknologiens altomsluttende være former vår måte å se verden på, og det er viktig å reflektere over hva trangten til å være et varemerke utad gjør med meg innad. En mulig konsekvens av de introduserte prosessene er at desto mer jeg skaper mitt varemerke, desto mer begynner jeg å innrette meg etter det. Og jeg vil hevde at mennesket taper i det øyeblikk det begynner å innrette seg etter tallene; i det øyeblikket vi lar tegnet spise opp det betegnede på områder vi ikke er klar over. Et eksempel på faren jeg ønsker å påpeke er at den merkevare-verdien som skapes på Facebook gjennom liker-klikk og antall venner kan gå på bekostning av egenverdien. Hva blir igjen av mennesket hvis alt ved det blir målbart? Videre må vi også være bevisst på at økningen i tid og krefter på å være et brand, går på bekostning av andre ting en ellers ville brukt den tiden og de kreftene på.

Teknologiens frammarsj omfavner og omformer altså hele virkeligheten og måten vi velger å være i verden på. Det medfører en virkelighetsforflytning som det er viktig å reflektere over hva faktisk innebærer, og hva den eventuelt går på bekostning av. Sophie Elise hevdet tross alt at Kristin gikk på personangrep. Mitt spørsmål blir i hvilken grad virkelighetsforflytningen går på bekostning av mennesket selv.

Del III

Alle veier fører til teknologi

Antologiens tre siste artikler utgjør samla en kommentar på et spesifikt moment ved teknologikkens megareksi, nemlig hvorledes teknologikken blomstrer i de ulike politiske regimer. Vi skal se at teknologi er fellesnevneren og konklusjonen på den kinesiske kommunismen, den amerikanske nyliberalismen, og det norske sosialdemokratiet. Alle tre peker på det samme: teknologikken grunnlegger, gjennomsyrrer, og *overlever*, alle politiske styresett. Således kan man si at teknologikken er på et vis mer primær enn regjeringa.

Vi får innsikt i Kinas sosialkreditsystem, via Kristina Bye. Kinas Kommunistparti har i seinere år tatt i bruk den raskt voksende digitale infrastrukturen for å fremme sosial utvikling på en måte som raskt fremstår som dystopisk med et vestlig blikk. Kristina undersøker hvorledes Silicon Valley og USA blir pekt ut som fakkelpærere av teknologisk utvikling og frelse, blir Kina fremstilt som et mareritt. Vi skal se at likhetene mellom disse nok er større enn den polemiske politiske retorikken vil ha oss til å tru. Både vesten og østen har teknologikken som fellesnevner.

Vi får deretter «et grunt dykk» i verdenen rundt Blockchains kall for personlig kontroll over data, via Mikkel Andresen. Mikkel gir oss innsiktsfull og underholdende gonzo-antropologi, med fokus på Blockchain-verdenen her i Trondheim. Vi blir innviet i noe som har sitt opphav i en erkeamerikansk markedsorientert og kapitalistisk tankegang, men vi skal se at det er en pseudo-marxistisk retorikk her. Dette er en retorikk om å «ta tilbake makten» og fordele godene mer rettferdig. Felles for disse to ideologiene som ofte blir stilt opp som motsetninger i måten de vil fordele godene og makta på, er at de vil *ha* godene og makta; dette understreker del IIIs underliggende tema: ideologier kommer og går, teknologikken består.

Til sist presenterer Synne Holst velferdsteknologi, som er en heilt selvsagt teknologi for velferdsstaten. Velferdsteknologi skal blant annet medføre økt *trygghet*—det kanskje mest sentrale begrepet i skandinavisk sosialdemokratisk tankegang— for brukerne, samtidig

som det skal lette arbeidshverdagen for helsepersonell. En typisk vinn/vinn-situasjon med andre ord. Og en av de største tenkte gevinstene er økt selvstendighet og uavhengighet for brukerne. Men hva medfører dette egentlig? Hva vil det si å være selvstendig og uavhengig i et stadig mer isolerende samfunn? Synne undersøker dette spørsmålet, med særlig fokus på *ensomhet*. Produserer velferdsteknologi ensomhet?

Kapittel 5

Teknologisk utopi eller sosial dystopi?

Det kinesiske sosialkredittsystemet

De siste årene har kinesiske myndigheter valgt å bruke sin digitale infrastruktur og monopol på det kinesiske internettet til å bedre kunne overvåke sin befolkning og styre de sosiale rammene og dermed også på sett og vis den sosiale utviklingen. Dette har skapt reaksjoner i den vestlige verden, og også en rekke spørsmål om menneskerettigheter, overvåking, sensur og lignende. Er en teknologisk utopi i ferd med å bli en sosial dystopi?

1 Innledning

Helt siden tidenes morgen har mennesket vært et flokkdyr. Om en tenker helt instinktivis, har vi som folkeslag likt å samle oss og å ta del i fellesskap. Hvordan vi interagerer med hverandre har stadig utviklet seg, og i vår teknologiske tidsalder dukker det opp stadig nye måter å samles på. Det er et fåtall av oss i dag som ikke kjenner til begrepet «sosiale medier», og spesielt i den vestlige verden er det enda færre som ikke tar del i den daglige bruken av disse. Globalt sett har utviklingen skutt fart, og det kommer stadig flere nye måter en kan uttrykke seg selv og dele disse uttrykkene med hverandre. Vi lever altså i en tidsalder hvor informasjon er en stor del av samfunnet, og er på mange måter vitne til en epoke for forandring.

Nye typer teknologi utvikles stadig for at vi skal kunne kommunisere med hverandre. I dag kan vi velge fritt mellom hvilken plattform vi ønsker å uttrykke oss på, uansett om det skulle være “Facebook”, “Twitter” eller “Snapchat”. Hvorfor sende tekstmeldinger, når du heller kan bruke programmer som “Messenger”, “WhatsApp” og, i Kinas tilfelle, “WeChat”? Den samme teknologien som en ivrig tar i bruk, kan også brukes til å overvåke ens minste bevegelse.

I 2015 startet Kina for alvor prosessen med å implementere et kredittsystem som gir innbyggerne poeng ut i fra handlinger de gjør til daglig, noe som hadde vært planlagt siden tidlig 1990-tall (Kostka, 2019). Om lag åtte private organisasjoner deltok i pilotprogrammet. Disse poengene samles opp, og kan «løses ut» i goder i form av bedre flybilletter, gode leiepriser og lignende. Det er med andre ord modellert etter en vanlig kredittscore, men med en annen type valuta. For å kunne ha oversikt over disse poengene, blir det mest overvåket. Hva du handler på internett, om du følger trafikkreglene og om du husker kaste søppelet ditt riktig, er alle faktorer som spiller inn på om du er en god og verdig medborger. Ved å overvåke internettrafikk, sensurere enkelte nettsteder og også bruke nabovarslings-systemer, har de Kinesiske myndighetene full kontroll.

Kinas rasktvoksende digitale sfære har paradoksalt nok vært både frigjørende og begrensende (Loubere, 2017) selv om det kinesiske internettet lenge har vært kraftig sensurert av regjeringen, med sterke restriksjoner for bruk og tilgang. Men dette til tross, finnes det tilsynelatende endeløse muligheter for hva en kan bruke denne teknologien til. Kina har i dag verdens største digitale lånesystem (Peebles, 2010) som tilsier at det er enkelt å finne alternativer om en fysisk bank skulle nekte en lån. Dette kan imidlertid bli begrensende i den forstand at de digitale lånehaiene også har alternative metoder for å kreve inn pengene, som for eksempel spredning av nakenbilder eller trussler om å melde inn «upålitelig»

aktivitet til myndighetene (Peebles, 2010). Det er med andre ord store muligheter, men med minst like store fallgruver.

Det nasjonale sosialkreditsystemet vil ende opp med å være en enorm database, med kompilert informasjon om individer og organisasjoner for å kartlegge om de er pålitelige og trofaste borgere (Maurtvedt, 2017; Loubere, 2017; Mistrenau, 2018). Det eksisterer lite informasjon om hvilke kriterier en må oppfylle for å bli stemplet som en trofast borger, samtidig som det er godt redegjort for hvordan de som *ikke* er det vil bli straffet.

Målet med denne artikkelen er å se på om dette sosiale systemet utelukkende har negative konsekvenser, eller om det kan ha positive aspekter ved seg som ikke er åpenbare ved første øyenkast. Sett fra vestlige øyne, har dette blitt regnet som en slags mørk dystopisk flekk på den Kinesiske arven. Der «Silicon Valley» blir pekt ut som et gyldent eksempel på teknologisk utvikling, blir Kina oftere framstilt som et mareritt i sammenligning (Mayer, 2018). Er det virkelig så ille, og hadde ikke da Kineserne protestert kraftigere? Videre skal vi se på hvordan teknologi her spiller en viktig rolle i gjennomførelsen av nevnte system. Kan et slikt regulert system få et samfunn til å utvikle seg, eller blir de satt tilbake? Hvordan spiller teknologien inn i denne utviklingen, om den i det hele tatt finner sted? Og hvordan spiller alt dette inn på denne fellesskapsfølelsen, som vi alltid har søkt og utviklet oss i, når felleskapet i seg selv blir en del av problemet?

1.1 Bakgrunn

Teknologi er fremdeles et relativt ungt felt innenfor antropologien (Ingold, 2000a, s. 312). Ettersom fremtiden vår ser ut til å bli mer og mer digital, og kommer til å foregå i en «nettsky» eller på en digital plattform, har jeg valgt å se nærmere på et fenomen som har dype røtter i den antropologiske tenkingen. Sosialantropologi omhandler «studien av mennesket», og moderne antropologi må kunne studere mennesket også i dets digitale form.

2 Metode

Den etnografiske metoden gir muligheter for dypere forståelse for hvordan vi, som mennesker, kommuniserer med hverandre gjennom og med teknologi. I takt med den teknologiske utviklingen er det blitt nødvendig å også se potensialet til å utforske nye måter å utøve etnografi på. Selv om formen endres, er epistemologien den samme: å fortelle (sosiale) historier. Man burde ta Internett like alvorlig som et sted for å utøve etnografi på som et hvilket som helst annet sted (Hine, 2000; Murthy, 2008). Internettet må betraktes som et nytt verktøy i den forstand at det er mulig å observere et bredere spektrum av fenomener som tidligere var utilgjengelige (Hine, 2000).

I denne artikkelen er det derfor gjort en såkalt «nettnografi», data samlet inn via internett. Innsamling av data til denne artikkelen består av deltagende observasjon på nettstedet Reddit, hvor jeg har observert og deltatt i diskusjoner relatert til temaet. Som «utenforstående» er det ikke mulig for meg å garantere at alle funn i denne artikkelen er 100% korrekte. Et annet problem som oppsto underveis var hvorvidt en med total sikkerhet kunne bekrefte hvor i verden de forskjellige kommentatorene var fra. Problemstillingen i denne artikkelen baserer seg på at de fleste av observasjonene kommer fra mennesker basert i vesten. Ettersom Reddit er et internasjonalt nettsted, er det vanskelig å bekrefte ut i fra ren observasjon.

Jeg har likevel valgt å presentere mine observasjoner og funn bygget opp av eksisterende empiri. Denne artikkelen er derfor en presentasjon av et (eventuelt) problematisk fenomen, og ikke en oppskrift på eventuelle løsninger. Jeg har også bevisst valgt å trekke fram nyanserte svar for å vise mest mulig bredde rundt temaet, så godt det lar seg gjøre. Flesteparten av trådene som omtaler kredittsystemet og prosessen rundt, er omtalt med

en «vestlig» negativitet. Det er verdt å nevne at jeg også tilhører det som her blir referert til vestlige kultur, og mitt førsteinntrykk av det kinesiske sosial-kreditt systemet speiler seg nok også i dette. Jeg håper likevel at denne artikkelen leses som det det er, et forsøk på en upartisk fremstilling av et teknologisk fenomen.

Kommentarene fra brukere av nettstedet, er gjengitt direkte fra nettstedet slik de originalt er skrevet. De er ikke endret, eller korrigert for skrive- og stavefeil. Noen er derimot blitt kortet ned av hensyn til leser.

3 Teori: Teknologi og samfunn

3.1 Definisjonen på teknologi

Akkurat som antropologien ikke definerer kultur som en spesifikt begrep med en eneste mening, kan teknologi ha flere betydninger. De fleste av oss vil se på teknologi som en ytre faktor som forvandler eller bidrar til å utvikle samfunnet. Denne faktoren bidrar igjen til det som, i følge Tim Ingold, er menneskets grunnleggende mål; Å mestre naturen. Det er lett å tenke at jo mer komplekst et samfunns teknologi er, desto bedre har det «mestret» naturen. (Ingold, 2000a, s. 312) Ved å utvikle teknologi som lar oss høste ressurser fortere, eller bedre utnytte de vi har, har vi på mange måter gjort det våre forfedre ikke kunne gjøre. Om vi følger denne tankegangen, vil dette si at mer primitive samfunn ikke er like godt utviklet, eller har like god mestring av naturen. Det finnes ingen korrekt måte et samfunn utvikles på, og derfor heller ikke en korrekt måte å anvende teknologi.

«There is, we say, no single measure of social advancement; a society may score highly on one criterion but low on another» (Ingold, 2000a, s. 313)

Ingold snakker også om teknologisk determinisme og teknologisk possibilisme. Med teknologisk determinisme, omtaler vi at et samfunn er avhengig av en form for teknologisk videreutvikling for å fungere. Teknologisk possibilisme derimot er tanken om at teknologi ikke har noen videre innvirkning på det menneskelige samfunnet «beyond setting outer limits on the scope of human action» (Ingold, 1997, s. 106).

Dersom vi skal forstå teknologien, må vi kunne se det i det store og hele bildet. Martin Heideggers forståelse av teknologi er nettopp dette, at en ikke blir opphengt i ord og uttrykk (Heidegger, 2016). Teknologi kan være både et middel for å nå et mål (som å utvikle samfunnet), og det kan være et menneskelig verk. Det er totaliteten av prosessen som er teknikken, mener Heidegger, og forståelsen av hva vi ser.

Som følge av dette, kan vi heller ikke studere teknologien og et samfunn hver for seg. Den tekniske relasjonen er en integrert sosial del av vårt samfunn (Ingold, 1997). Om vi følger vår problemstilling, vil dette også bli vanskelig. Teknologien (internett) er en såpass integrert del av det Kinesiske samfunnet at det nå blir brukt til å videreutvikle det, i form av et nytt sosialt system.

3.2 Det sosiale systemet

For å forstå hvordan et slikt system i det hele tatt fikk fotfeste, er det nødvendig å se på den kinesiske historien. Kina, som Japan, er et land bygget opp av tradisjoner og fokus på forening - at en er sterkere sammen. Det er også viktig å påpeke at ordet for kreditt¹ har en bredere betydning i Kina enn i vesten. Ordet kan også oversettes til «pålitelig», «ærlig» og «integritet» (Kostka, 2019; Mayer, 2018, s. 3, 9). Så når det er snakk om å være en «pålitelig» borger, vil det altså ikke bare være i den forstand at en er finansielt pålitelig, men også som menneske.

Konseptet til det som i dag regnes som det kinesiske kredittsystemet¹ ble påbegynt så tidlig som i 1991 (Kostka, 2019) og var ment for å være en strategi for å motvirke problemer

¹Heretter forkortet til SCS (Social Credit System)

i kommersielle og finansielle sektorer. Kostka skriver følgende;

«...Beyond promoting law-abiding and ethical conduct in Chinese society and economy, the Chinese state also understands SCS as a powerful tool of authoritarian resilience» (Kostka, 2019, s. 3)

Som tidligere nevnt bygger dette på hvordan SCS er ment å fungere i praksis. Som vi nevnte i innledningen, vil SCS slik det er planlagt vil fungere som en enorm database med nøye kartlagt informasjon om de kinesiske borgerene. De borgerene som etter systemet å dømmes blir utnevnt som «pålitelige», vil kunne få tilgang til en rekke fordeler. Rundt 80 provinser rundt om i landet hadde blitt innlemmet i pilotprosjektet til SCS i juli 2018 (Kostka, 2019). I første omgang vil det være den lokale regionale regjeringen som behandler de innsamlede dataene, med et håp om at det skal kunne deles på nasjonalt plan så snart systemet er fullstendig i effekt. Slik kan en bedre også holde registerne oppdatert.

De som er innlemmet i systemer blir delt inn i kategoriene. «Pålitelig» og «Upålitelig», i henholdsvis røde og sorte lister. De røde listene inneholder borgere med en positiv og god score, mens de sorte viser de med en negativ eller dårlig score. Er du en pålitelig borger, vil du kunne benytte deg av gode renter på lån, kortere ventetid hos legen og det vil generelt oppstå mindre problemer når det kommer til statelige affærer. Er du svartelistet, vil du ikke få de samme godene og får bøter og andre type sanksjoner (som å bli nektet finansiell støtte skulle du trenge det), og du vil måtte ty til andre løsninger. Disse andre metodene, blant andre de digitale lånehaiene vi nevnte tidligere, kan til og med føre til at du risikerer å få ytterlige minuspoeng (Kostka, 2019; Loubere, 2017).

Det er gjort flere studier på tvers av alle folkegruppene i Kina, og hvorvidt systemet påvirker dem eller om de har en direkte mening om det. Sosiale faktorer som utdanning og inntekt kan ha betydning på hvordan systemet oppfattes for hver enkelt. Lite overraskende er det store forskjeller mellom de som er høyt utdannet og de som har lite til ingen utdannelse.

Vi kan dele forskningen på de kinesiske innbyggernes reaksjoner til SCS inn i tre kategorier, mener Kostka. For å kunne regne ut mest mulig nøyaktige meninger om SCS blant innbyggere, er det disse kategoriene en må fokusere på. (Kostka, 2019, s. 5) Den første kategorien omhandler sosio-demografiske faktorer, hvor et digitalt liv er en viktig del av hverdagen samt politisk ståsted. Den andre kategorien omhandler selve kreditscoren, synligheten av denne blant venner og familie og generell inntak av informasjon om SCS. Den tredje og siste kategorien omhandler selve følgene av SCS og informasjon gitt om fordeler og ulemper en kan bli utsatt for.

I studien sin fant Kostka resultater som tyder på at majoriteten er positivt innstilt til systemet. Aldersgruppen som hadde størst andel positive svar var betraktelig eldre og holdt gjerne til i større byer. Positiviteten var sterkere i de store byene enn i de mindre landsbyene. (Kostka, 2019) En årsak til dette kan være «nabovarslingssystemet» som ble teorisert om innledningsvis. Et slikt nabovarselsystem er ikke en følge av SCS, men noe som daterer helt tilbake til Ming-dynastiet (Maurtvedt, 2017). I en mindre by er det større sjanse for at «alle kjenner alle», og SCS kan derfor oppmuntre til en større misnøye enn i en by med flere millioner innbyggere.

Flere av påstandene og diskusjonene i denne artikkelen er hentet fra nettstedet Reddit og «subredditen»² /r/China. Reddit er et nettsamfunn hvor en kan dele bilder, videoer og tekster i såkalte tråder. (Silverman, 2012) Flere av disse trådene starter med lenker til andre nettsteder, eller et bilde som stammer fra, eller ligger på en annen server. Disse trådene kan igjen stemmes opp eller ned, og dette er med på å regissere hvilke poster som

²Et underforum på Reddit som dekker et spesielt tema, e.g. politikk, søte dyr &c.

blir synlige, og de som drukner litt i mengden.

Akkurat som de fleste andre samfunn, har også Reddit sitt eget «språk». Flere subredditer har egne regler for hvilket språk som er tillatt og hvordan en skal bruke dette språket. Mye av innholdet kan vanligvis også referere til tidligere innhold, som bare «ekte» redditors³ vil forstå (Silverman, 2012). Det kan derfor være vanskelig å skulle hoppe rett inn i en subreddit, og så forstå alt som blir sagt. Med egne forkortelser og regler for hva som er lov å si og ikke, kan en fort risikere å ikke få en plass i flokken. Her gjelder det å lese alle regler, slik at en ikke risikerer å bli utestengt fra å poste eller kommentere.

/r/China er et underforum på Reddit dedikert til alt som omhandler Kina. Mesteparten av postene er lenker til nyhetsartikler og generell diskusjon om begivenheter og/eller samfunnsproblem.

Det er viktig å påpeke at flesteparten av brukerne på r/China *ikke* er fra Kina eller har noen særlig tilknytning til landet. Såkalte «*sinofile*»⁴. Det er derfor vanskelig å skulle gjøre et empirisk studie, eller innhente korrekt informasjon fra r/China. En kan ikke være sikker på at det som står der er korrekt eller faktiske hendelser. Dessuten er det tross alt på internett, og alle kan lyve om det gir god «karma»⁵ eller få «medaljer» som en kan kjøpe hvis noen har laget en særdeles morsom eller informativ tråd.

Det gir oss allikevel et innblikk i hvordan den vestlige verden (oss) ser på Kina (de andre). Ekstra spennende blir det om vi ser på det med de rose-fargede brillene til flere av brukerne, med en forskers skepsisme.

Tråder og kommentarer

Som tidligere nevnt er Reddit et forum hvor brukerne⁶ deler lenker i et slags trådsystem. Disse trådene blir igjen stemt opp eller ned, og kommentert på. Tråder med mange positive stemmer («upvotes») og kommentarer vil også generere interesse slik at de har muligheten for å havne på forsiden av Reddit. De forskjellige subredditene har ofte egne måter å merke trådene sine på⁷. I /r/China har de forskjellige trådene merker som «News» (nyheter), «Life in China» (dagliglivet i Kina) og «Discussion» (diskusjon). For å få mest mulig ut av underforumet, er det også mulig klikke på kategoriene og lese poster kun merket med disse. Om en post ikke har fått korrekt kategori, risikerer forfatteren av tråden at hele tråden blir slettet. Det eksisterer også en nulltoleranse for falske nyheter og «scamming». Det er et tydelig fellesskap som ikke er redde for å si fra om noen utgjør seg for å være noe de ikke er. (Silverman, 2012) Slik kan en føle seg trygg på at mesteparten av det en leser kan ha rot i virkeligheten og flere av de mer alvorlige sakene har også gjerne kredible kilder tilknyttet seg. Om en skal bruke Reddit som forskningsarena er det greit å ta det meste med en stor klype salt.

Tabell 5.1 viser en typisk nyhetstråd fra /r/China. Tråden omhandler en nyhetssak hvor flere kinesiske innbyggere hadde blitt nektet tog- og flyturer på grunn av deres sosiale kredittscore. Det er ikke lenket til noe annet enn denne artikkelen eller noe videre informasjon som oppmuntrer diskusjonen. Her er det kommentarene selv som fortsetter diskusjonen rundt temaet, ved å dele egne erfaringer og synspunkt.

4 Empiri

Under forberedelsene til nettnografien, hadde jeg et klart bilde av hva jeg ville oppnå. I forkant hadde jeg planlagt at jeg skulle opprette en egen tråd og søke etter intervjuobjekter

³Fellesbetegnelse på brukerne av Reddit

⁴En person med sterk interesse for Kina, kinesisk kultur og/eller det kinesiske folk.

⁵Poeng som viser hvor populær man er på forumet

⁶Bruker betegnes ofte som /u/ for å skille mellom forumene som betegnes med /r/

⁷Populært kalt «Tags»

Tabell 5.1: Tråd: «13.5mil Chinese denied plane and train rides by its social credit system»

/u/	Kommentar
<i>oppaishorthy</i>	I'm happy to finally see people behaving in a civilized fashion even if it's forced upon them and not willingly.
<i>leonox</i>	This has been my stance on the system from the beginning. People have been criticizing it for what it could potentially turn into instead of what it is claiming to do.
<i>PrimeInChina</i>	As a person living in China, I find this insanely hard to believe. Have you ever seen some of the people riding the train here?

og erfaringer relatert til SCS, om det fantes. Som nevnt tidligere har Reddit som de fleste andre samfunn, digitale eller ei, et eget språk og en egne sett med regler en må følge. Ettersom jeg kom inn i subredditen uten å ha særdeles mye kunnskap rundt reglementet og hva som var riktig oppførsel, satset jeg på at normal høflighet ville gjøre at jeg kom langt. Min første tråd hadde en så enkel tittel som «Personal experiences regarding SCS?» og var en kort introduksjon om meg, mitt fagfelt og om det var noen som vile stille til intervju. Jeg presiserte at alle brukernavn ville bli sensurert, og at det skulle bli lagt vekt på diskresjon. Dette var også grunnen til at jeg ikke opprinnelig inkluderte noen spørsmål i den første tråden min. Det skulle det senere vise seg, ikke va et godt utgangspunkt for å bli en del av gruppen.

Tabell 5.2: Tråd: «Personal experiences regarding SCS?»

/u/	Kommentar
<i>Anonym #1</i>	You do realize no-one here actually live in China right?
<i>Anonym #2</i>	Reddit is banned in China. . .
<i>Anonym #3</i>	Would you please ask questions?

Jeg skjønnte her at jeg måtte ty til en annen strategi. Det var tydelig at jeg med min første post ikke kom til å få noe særlig ut av dette, annet enn kommentarer om ting jeg allerede visste om eller påpekninger om at jeg ikke hadde spørsmål inkludert, som var en bevisst handling. Jeg valgte derfor å slette min opprinnelige tråd, og finne en annen måte å samle inn empiriske eksempler på. Dette metodiske skrittet tilbake var ingen hindring for engasjementet. Jeg bestemte meg derfor for å heller samle inn informasjonen som lå der allerede, tråd etter tråd.

Som vist til i tabell 5.1, er dynamikken ganske annerledes enn kommentarene vist i Tabell 5.2. I min tråd var jeg tydelig på at dette var tiltenkt et forskningsprosjekt. Allerede her har jeg ødelagt dynamikken. For selv om det er lenket til mye nyhetsartikler, og også en del faglitteratur relatert til Kina i /r/China, virker det som det ikke er plass til en seriøs og faglig diskusjon. Dette kan selvfølgelig bare være spekulasjon og også forsterket av det faktum at jeg ikke er en kjent bruker av forumet, men det er verdt å ta i betraktning gitt de utfordringene som oppsto. Mitt nye mål ble derfor å observere diskusjoner som allerede foregikk og eventuelt overvåke forumet, eller subredditen, for nye tråder om det skulle dukke opp. Slik ville jeg også bedre kunne stille opp kommentarene og interaksjonene mellom brukerne bedre opp i mot faglige kilder.

4.1 Jeg er kanskje ikke fra Kina, men. . .

I flere av trådene er det mye bastante påstander. Vi har som forskere lært at hver gang vi påstår noe, må dette bygges opp med kilder og gjerne eksempler. Slike regler gjelder ikke på Reddit, så lenge en kan å ordlegge seg og følger de gitte reglene for den enkelte subredditen. Dette er heller ikke overraskende. Forumet er i hovedsak ment for å kunne diskutere et gitt tema (her: Kina) grunnet interesse for temaet og ønsket etter å dele kunnskapen en har. Dette er verdt å nevne, for om en går inn med håp om å finne tråder og kommentarer med gode og refererte kilder, er en dømt til å bli skuffet.

I tråden «Is the Chinese population actually happy with their lives and with CCP leadership?» stiller trådstarter⁸ en rekke spørsmål om SCS, som vist i tabell 5.3.

Tabell 5.3: Tråd: «Is the Chinese population actually happy with their lives and with CCP leadership?»

/u/	Kommentar
<i>supercharged0708</i>	The economy and stock markets are performing poorly and at 4 year lows, nepotism everywhere, schools dont teach anything valuable except how to cheat on exams, high cost of living, housing prices, lack of clean air, lack of food safety standards, fake foods, fake vaccines, ridiculous work hours, come home to a rented cement box, corrupt government, no freedom to do anything, need to register for everything that you do including free WiFi, censored news, incomplete internet, social credit monitoring system, spy cameras everywhere, cars dont slow down for people and run them over on purpose to kill them. How can the population be happy with their lives in China? What are they working towards and what do they have to live for, to immigrate to another country? The government hasnt done anything to help the people.

Der eksempelene vist i tabell 5.1 og tabell 5.2 ikke bidrar til å gi særlig mye ny informasjon på temaet, bidrar tråden til /u/supercharged0708 med gode diskusjoner med flere synspunkter. De spørsmålene trådstarter har stilt her, er de samme som går igjen i samtlige tråder om en kjører et kjapt søk på social credit system på /r/China. Denne tråden har også godt over 200 kommentarer, som bevitner om at trådstarter her tydelig klarte noe jeg som utenforstående ikke klarte oppnå: skape engasjement.

Denne kommentaren er også inne på mange av de dommene som vi har presentert som problemer når det kommer til SCS. Jeg nevnte hvordan Silicon Valley i USA ofte blir trukket frem som et gyllent eksempel på god teknologisk utvikling. Blant kommentarene som svarer på den originale tråden, finner en overraskende nok mye kritikk også rettet mot USA, formulert på en måte som gikk igjen i tråder om det Kinesiske systemet: Hvordan USA *egentlig* er mye verre. Fordommer går, lite overraskende nok, begge veier.

/u/PhysicalBroccoli skriver følgende;

This is a very common misconception about the life in China. You see all the anti-Chinese propaganda in the U.S, about how Mao starved millions of people, censored WiFi, no free speech and gulags. . . . So basically, the average Chinese citizen have a very good quality life, and life in China is arguably more

⁸Ofte referert til som «OP» (original poster) på Reddit-språk

convenient that life in the U.S. You'll be surprised how convenient everything is in China, once you visit.

Ved første øyekast kan det virke som denne kommentatoren er bosatt i Kina, eller har over gjennomsnittet erfaring med hvordan det er å leve i Kina. Kommentaren i sin helhet svarer på flere av de problemstillingene /u/supercharged0708 stiller i hovedtråden, og virker å forsvare den oppfatningen hen har av Kina. Dette reagerer en annen bruker, /u/iBontario på.

That's absolutely not "anti-Chinese propaganda", it's the truth. Mao did starve millions of people, the WiFi is censored, there's no independent political media and public speech only takes place within the confines of what's allowed by the government. . . . Clearly there are areas of technology where China is far ahead. However, I certainly wouldn't say their technology far outstrips any tech in a typical US city". That's just not true. Chinese plumbing certainly isn't as technologically advanced.

Et annet fenomen som dukket opp relativt ofte i diskusjonene om SCS, er kritikk spesifikt rettet mot det Kinesiske Kommunistpartiet (KKP) og en del mørke aspekter av Kinas historie. Mye av dette er ikke relevant for problemstillingen, så det er ikke et behov for å dvele lenge ved det, men det tilfører en interessant dynamikk inn i miksen. I dette eksempelet spesifikt nevner den fulle kommentaren blant annet konsentrasjonsleire og dårlig infrastruktur som årsaker til at Kina er et «dårlig» land. Det virker som det er en tendens blant diskusjoner som omhandler Kina/SCS at det ofte blir stilt opp i mot dagens Amerikanske politikk. Det skaper også en form for ubalanse, ettersom diskusjonene ofte ender opp i ingenting. Det blir litt som å kaste en ball frem og tilbake, uten å egentlig ende opp med noe konkret svar.

Denne diskusjonen mellom /u/iBontario og /u/PhysicalBroccoli er en av disse. De avslutter diskusjonen med bli enige om at de er uenige.

« The past is history, and we shouldn't dwell on history, however bad it is.»
-/u/PhysicalBroccoli

«Agreed. The China of today is not the China of the past. It is getting better. But while you shouldn't dwell on it, it also doesn't make sense to dismiss it as "anti- China propaganda"which is what I thought you were originally trying to do.» -/u/iBontario

5 Diskusjon

Som vi nå har sett finnes det mange som mener mye om Kina og om det Kinesiske sosialkreditsystemet. Det er et tema som spesielt i vesten har fått både forskere og selv mannen-i-gata til å klø seg i hodet. En del av det skyldes nok mystikken rundt det hele. Kina som nasjon har alltid vært opptatt av å skulle være sidestilt resten av verden - men samtidig en tydelig brikke i dagens politiske spill. Når de nå står på tampen av å ferdigstille implementeringen av noe som den vestlige verden har omtalt som «Orwellsk»⁹(Maurtvedt, 2017; Loubere, 2017; Mayer, 2018), har de for alvor måttet tåle å få kritiske blikk vendt deres vei.

Men, og her er et viktig spørsmål en burde stille seg selv; Er det et problem om de det gjelder ikke synes det er et problem?

Det er nok mye av det som nå er i ferd med å skje i Kina som bærer preg av hvor isolert Kina har valgt å gjøre denne prosessen. De strenge sensurlovene sammen med overvåkingen

⁹Hentet ut fra George Orwells dystopiske roman "1984" hvor et samfunn blir kontrollert og overvåket av en totalitær makt

av internettrafikken, har fått flere til å omtale Kina som et totilitært og nærmest IT-drevet dikatur (Mayer, 2018, s. 4). Med store sosiale nettverksforum som Reddit, er det ikke vanskelig å forstå hvordan en slik tankegang sprer seg. De fleste er lite kildekritiske av seg, spesielt om det virker å være i tråd med hva som er «populært» å mene.

Når det kommer til Kinas anvendelse av teknologien, her i form av internett og hvorvidt den har noen reell trussel mot utviklingen av samfunnet, virker det som det hersker en viss uenighet. I diskusjonen mellom de to brukerne fra Reddit som ble nevnt i forrige kapittel, blir det også trukket fram en tendens om at lignende diskusjoner ofte kulminerer i en debatt om Kina vs USA. De to stormaktene har flere likhetstrekk enn hva flere, deriblant «Redditors»¹⁰ vil vedkjenne. Gjennom Edward Snowden vet vi at også USA driver med overvåking (Mayer, 2018), de er bare litt flinkere til å holde det hemmelig.

Den største trusselen når det gjelder overvåking og konsepten rundt SCS sett fra et vestlig perspektiv later å være mangelen på privatliv. Om en blir dømt etter hvordan en normalt oppfører seg, vil ikke dette også tvinge fram endringer istedet for at de skjer naturlig over tid? Akkurat denne tematikken er det fremdeles lite svar å finne på, og åpner opp for interessante og nye forskningsspørsmål.

6 Konklusjon

Kina og dets digitale sfære blir ofte, spesielt i vesten, omtalt i det negative - som en trussel eller rett og slett ikke bra nok sammenlignet med eksempelvis USA. Denne typen tankegang er nok veldig partisk til vestlig kultur, forståelig nok, og kan heller ikke bidra til å forklare hvorfor den absolutte majoriteten (Mayer, 2018) av befolkningen i Kina ikke motstiller seg denne digitale og autoritære makten. Det handler om å kontekstualisere, og kunne virkelig redegjøre for den kinesiske erfaringen når det gjelder SCS og utformingen av internett-teknologien i Kina.

For noen, uansett hvor de måtte befinne seg i verden, vil det meste virke fremmed og skremmende uten kontekst. Videre forskning vil derfor måtte tydelig presisere, slik jeg har forsøkt å gjøre i denne artikkelen, at et synspunkt alene ikke vil dekke det fulle aspektet eller problematikken ved temaet.

¹⁰Fellesbetegnelse av brukere eller /u/

Kapittel 6

Hvem har kontrollen?

Spørsmålet om Blockchain

Mikkel Andresen

Det er lett å venne seg til internett slik det fungerer i dag, men det eksisterer en skjev fordeling av makt et sted på nettverket. Hvordan denne fordelingen ser ut og hvordan noen individer ønsker å endre det skal vi se på i denne artikkelen.

1 Et grunt dykk

Datalagringstjenester som Google er bestillingsvare, bestilt av utvendige tjenester som tas i bruk av Googles brukere. Dermed; ved å ikke selv ta valget om å bestille lagring av egen data, så fordrer brukernes aktivitet at lagringen av data gjøres slik løsningen er i dag. Dette virker for hverdagsmannen som en totalt ukjent og lite viktig sak. Men i teknologisk avanserte sirkler er dette noe som kan virke til å ha en skummel undertone. Man kan si at Facebook har innsyn i all din databruk gjennom lagring av omtalte «cookies». Dette innebærer skylagring av dine bilder, din fysiske lokasjon samt dine bevegelser, tilknytning til bankkort og kontoer, og et utall andre ting. Det kan sammenlignes med en person med tilgang til ditt hjem, og som kan kopiere alt der inne, og selge det videre til andre utenfor. I IT-dimensjonene jobbes det nå med alternativer til disse datalagringstjenestene.

Jeg skal, gjennom observasjon og samtaler (ikke dedikerte intervjuer), ta et grunt dykk i konseptualiseringen av et slikt alternativ. Det jeg skal rette mitt søkelys på er Blockchain. Et tema som er mye i vinden i dagens medier, spesielt på dedikerte «tek»-forummer i alle sine former. Jeg skal være tilstede på lokaler der innovering og nytenking i denne retningen tar form. Ved å se på hvordan denne innoveringen forekommer, og med hjelp av de involverte, ønsker jeg å redegjøre for hvordan kulturen rundt denne typen IT-teknologi ser for seg fremtidig teknologi, samt hvor de ser for seg makten ligger og mer gjerne skulle ligget. Jeg vil bruke Heideggers “The Question concerning technology” (1977) som belysning på hvordan det ønskes å avdekke bruksområder for ny teknologi. Samtidig vil jeg med hjelp av Tim Ingold “The Perception of Environment” (2000a) prøve å bringe frem hvordan teknologien påvirker men også blir påvirket av innovatørenes syn på teknologiens bruksområder. Gjennom disse møtene diskuterer jeg hvor makten ligger i dag—og hvor makten egentlig skulle ligget.

2 Hva er teknologien?

Blockchain er et sammensatt system av «noder» som samarbeider om å, gjennom kryptografi, holde på data. Det er et komplisert, men likevel simpelt system. I det mener jeg at jeg har minimal forståelse for det tekniske bak det, men en rudimentær forståelse av konseptet og dets virkemåter.

En av guttene (Bernt) ved Flare velger å forklare funksjonen i empiri, som han ikke kan referere eller henvise meg til, bare gjengi muntlig. Jeg antar at han snakker om Yap og «The isle of stone money», uten at han kunne svare ja når jeg spør. Dette er informasjon fra Milton Friedmans (1991) komparasjon mellom Yaps «stein-penger» og systemet som forholder seg til «gull-standard». Bernt forteller om en kultur der store steiner ble brukt

som begynnelsen av valuta, disse kulturene skulle visstnok leve på øyer og reiste mellom øyene for å drive handler med de forskjellige bebodde øyene. Han forklarer at steinene i bruk var av betydelig vekt, og etter mulige tap av steiner, skal det være en forståelse mellom øyene. Det skulle forekomme slik at øyene hadde en forståelse av hvor mye verdi de andre øyene holdt, og dermed kunne de «bytte» steiner uten at steinene fysisk byttet hender. Bernt fortsetter med å fortelle at alle øyene stod som garantister for verdien hver enkelt øy holdt på, og det skulle være vanskelig og lure systemet og lyve om hvor mye verdi en hadde, fordi ingen andre ville tro på at en øy hadde mer verdi enn det alle de andre øyene hadde formening om. Litt sånn forklarer Bernt at Blockchain også fungerer.

Et enkelt eksempel han gir meg er mellom meg, Nordea (generisk banknavn), og kunnskapen om hvor mye penger er på min konto. Dersom jeg har penger på en konto hos Nordea, så har Nordea en tilknytning til min konto, dersom noen tar kontroll over denne tilknytningen så er Nordea, og folgelig jeg, maktesløse over autenticiteten av pengeverdien på kontoen. Men i Blockchain sitter alle «noder» med listen over verdier på min konto, og dermed nytter det ikke å ta kontroll over en «node». Ingen andre «noder» vil tro på den utsatte «noden», fordi det denne «noden» forteller sammenfatter ikke med listen alle de andre sitter med. Dette skal skape en større trygghet og sikre autenticiteten til informasjonen lagret i en Blockchain.

La oss nå, veldig grunt, gå inn på hva «en» Blockchain er, samt hva «noder» og «minere» står til å representere i mer lekmanns termer.

Blockchain er en lenke (chain) med blokker (block). En blokk er bestående av data. Hver transaksjon som foregår på Blockchain legger til en blokk med data på lenken, og lenken er delt med alle «nodene» på Blockchainen, som igjen kan verifisere dataen dersom det er ønsket. *Noder* er lagringspunkter som har datakraft (en datamaskin) og som er koblet opp mot Blockchainen (et nettverk). En «node» oppdateres kontinuerlig med listen over transaksjoner på nettverket, og fungerer som «hjernekapasiteten». Verifisering av en transaksjon skjer gjennom *miners* (gruvearbeider, i mangel på et bedre uttrykk). Dette er datamaskiner som kjører algoritmer som følger prinsipper fra kryptografi, og som gjennom disse algoritmene kan verifisere om en transaksjon på nettverket er godkjent og går igjennom. Blir den transaksjonen godkjent, gjennomføres bevegelsene og transaksjonen lagres i en ny blokk og tilføres i lenken. Med *data* menes all informasjon som knyttes til transaksjonen, dette kan være pengeverdi (som sett i Bitcoin) eller det kan være en side med tekst, musikk (i motsetning til Spotify eller en CD), filmer, bilder, bøker, andre former for verdi (som kan brytes ned i bites og tekst), ja rett og slett all data som kan eksistere på et datanettverk.

Autenticiteten er et viktig aspekt av Blockchain, det er (omtalt som) årsaken for skapelsen (selv om ingen har klart, med sikkerhet, å identifisere hvem som har lagd det). Bernt forklarer at årsaken til at det er mer sikkerhet i Blockchain enn de samtidige alternativer, er det problemet som oppstår ved å prøve å lure systemet. Som nevnt er nodene datakraften i en Blockchain, og dersom en node skal klare å lure systemet, må den effektivt ha mer datakraft enn hele nettverket til sammen, og det er en «utenkelig umulighet» i Bernts ord.

3 Hvem er disse?

Flare, et Start-up-selskap lokalisert her i Trondheim, med masterstudenter som utfører eksperimentelle masteroppgaver i Blockchain for et selskap Collective AI Trondheim. Dette er for å forsøke å skape, eller presse innovasjon i en retning. Navnene på aktørene i selskapet er anonymisert av hensyn til partene. Det er et ungt mannskap, der alle er studenter ved NTNU og har en form for utdanning innen informasjonsteknologi.

4 Blockchain Meet-up

For å få en innsikt i hva som foregår på Flare har jeg blitt invitert til et Meet-up for blockchain, arrangert i Fram sine lokaler i Gamle fysikk bygget ved Gløshaugen, Trondheim. Arrangementet er i regi av Collective AI Trondheim, men det er Flare som står for foredragene, og det er de som skal presentere. Det er nødvendig å nevne at alt dette er organiserte masteroppgaver, som skrives av Flare for Collective AI Trondheim.

Lokalene er fylt av sittegrupper rundt bor, og i hjørnet er det satt frem en «Vipps bar», som de kaller det. Dette er et konsept med «forsyn deg selv av øl, vi forventer at du vipps», altså tar i bruk applikasjonen Vipps for å betale for ditt eget alkoholkonsum uten kontroll i noen form. Selv om konsum ikke er høyest på prioriteringslisten min for tilstedeværelsen i lokalene, merker jeg at det skulle vært en del av den kultur som kan observeres i lokalet og jeg deltar av utalte grunner. Det første en kan legge merke til ved den provisoriske «baren» er en plansje med 8 (åtte) forskjellige betalingsformer. Her forekommer mitt første reelle møte med blockchain.

Bitcoin, som er velkjent gjennom dagens medieformer, er selvsagt en betalingsmulighet, Vipps som nevnt er også stilt på plansjen, og Ethereum som jeg kort har blitt introdusert til av Flares egne Erlend. Fortsatt nedover listen eksisterer en mengde navn jeg aldri har hørt om og som jeg ikke har interessen av å gjengi, da det bare kan stå til å skape forvirring og heller ei gjøre noe for min redegjørelse. Jeg ønsker å møte denne teknologien Blockchain, så for den muligheten henvender jeg meg til en av personene i Flare.

Joren skal forklare meg bruken og hvordan veien til bruk er. Først, sier han, må jeg anskaffe meg en «wallet» eller lommebok, for min Ethereum (eller ether), dette kan anskaffes til mobiltelefonen min, selv om dette er en mindre sikker metode for å holde ether, da min mobil laster ned en betydelig mindre mengde data enn «fulle ethereumsklienter» og vil derfor være nødt til å stole på «miners» og «noder», i stedet for å selv være en del av nettverket.

Allerede her begynner kompleksiteten av blockchain systemet å vise seg. Jeg blir vist til et program som heter Coinbase, dette er et «broker»-system, ikke ulik valuta trading som Forex o.l. Her blir du tilknyttet et nettverk med meglere som handler i cryptovaluta. Jeg blir fortalt at det er langt flere steg for å kjøpe ether med norske kroner (NOK), enn med Bitcoin, og blir anbefalt å kjøpe Bitcoin for NOK og igjen bruke Bitcoin på ether. Heldigvis har den hjelpsomme mannen interesse av å gi meg enklere tilgang, og imot at jeg sender han en liten sum overfører han ether direkte til meg, og jeg er nå «en del av Ethereum-gjengen» som han spøkefullt sier. Alt dette for å handle meg en halv liter med Dahls. Jeg kan selvsagt ikke unngå å undre meg over hvorfor dette skulle være bedre enn å dra bankkortet jeg er så vant med, eller flytte penger fra min konto i Sparebank1 til din konto.

Jeg bruker den neste timen med å mingle med studenter, styreledere og noen postdocs. Det gjengående tema som dukker opp i samtaler jeg engasjerer i, er maktstrukturen i datalagringstjenester som Facebook, Twitter og Google står for. Dette er strukturer som gjør brukerne av den sosiale media formen om til entiteter av data, som selges videre til tjenester utenfor som ønsker å ta disse data i bruk. Her snakker vi om brukernes preferanser i søk, hva de ser på, hva de kjøper, hvilke kjendiser de viser interesse i, hvor de oppholder seg, og til dels all annen aktivitet tilknyttet de foregående tjenester. Disse data selges uten brukers direkte samtykke (dette samtykket har blitt generelt gitt gjennom godkjenning av «vilkår og rettigheter» som brukere aksepterer ved oppretting av egen profil) og pengene fra salget er heller ikke noe brukerne har kontroll på bruken av. Dette er også den viktigste fasetten ved innovasjonene foredragene skal omhandle.

En beskjed blir gitt og alle stoler blir trukket frem foran den smale scenen i ene enden av rommet. Når alle har satt seg til ro, kommer en høy, slank og hårete student opp på scenen, som for øvrig holder en prosjektor, en data og to høyttalere. Studenten går i gang med å introdusere seg selv, og sitt selskap Flare, litt om hvilke ting vi skal få høre og kort om de forskjellige talerne, deretter gis ordet til nestlederen ved Collective AI Trondheim alt går i engelsk da det er flere engelsktalende tilstede, inkludert den nevnte nestlederen.

«Vi ønsker å skape databaser der brukerne sitter med kontroll på sine egne verdier» kommer det fra høyttalerne. Det overordnede ønske er som tidligere nevnt, å flytte kontrollen tilbake til brukerne. Og nestlederen i Collective AI taler stort og bredt om de mulige bruksområder der Blockchain kan stå til å gjøre akkurat dette. Han prater om hvordan Facebooks gjentatte data breach (de gjentatte ganger der brukeres data blir tilgjengelig for uønskede øyne) viser svakheten i sentraliserte databaser, at disse sentraliserte databasene gir rom for misbruk av data, og at sentraliserte databaser svekker troverdigheten og autentisiteten til dataen som eksisterer. Det at ingen har kontroll og innsyn i dataen som disse sitter med, gir rom for manipulering og Gaming av data, som spiller tilbake negativt på brukere og som eierne de lave prosentene som sitter med all fortjeneste på databruken tjener seg rikere på.

Ord som «resiprositet», «desentralisering», «åpenhet» og «klarhet» blir brukt flittig i retorikken, og et håp om at det eksperimentelle arbeidet lagt ned av Flare skal gi muligheten til en endring i «kulturen rundt data». En kultur som de som står på scenen og flere av publikum allerede har gitt uttrykk for at, i dag, består av lukkede dører, skjulte avtaler og hemmelighold av økonomiske bevegelser, der menneskene som er en del av dataen som flyttes på nettet blir bevisst holdt utenfor slik at noen få individer kan tjene på det.

Etter flere slides med tekniske plansjer som går over mitt hode, trer nestlederen ned og opp kommer en gutt som, en av mange, skal vise frem en eksperimentell masteroppgave hvor Blockchain er sentral. Konseptet er bestående av en database der brukere av applikasjonen kan ta bilde av, registrere og merke med koordinater plastikk funnet i naturen, som igjen vil bli overført til selskaper med ressurser til å ta seg av dette. Det er altså en datadelings applikasjon for Android og IOS. Selv om insentivstyring ikke har vært målet med eksperimentene, kommer likevel spørsmål fra salen, i slutten av hans presentasjon, vedrørende kostnad og fortjeneste.

Alt ser ut til å holde en selvfølge av at data skal lagres og brukes, og det kan synes at alle tilstede er sammenfattet i maskineriet som teknologien fokuset er rettet på er en del av. Et maskineri der premissene for entiteter som data er allerede definert, og operatørene bare synes og jobbe rundt. Dette er litt i retning «teknologisk determinisme» Ingold (2000a) omtaler, der teknologien har premisser for eksistens og disse premisser påvirker hvordan aktører tenker.

Videre er det Bernts samarbeidspartner, Kjell, sin tur å presentere. Dette er et spennende prosjekt om kjapp transaksjonsbevegelse, i så liten skala at det er uvirkelige små summer, men uhyre kjapp bevegelse, blir jeg fortalt. Teknologien er «kun» en database, men det er tekniske aspekter ved den, som gjør den nytenkende og innovativ. Samtidig skal tilkoblingsmulighetene åpne for en rekke applikasjonsområder. Kobling til IOT (Internett of Things) blir stadig dratt, og hvordan små enkle tekniske enheter lett kan sende transaksjonsbeskjeder, kodet med koordinater, klokkeslett og mye mer. Dette kan gjøre vitnesbyrd på politibetjenter som har avført tjenestevåpen «overflødig», og troverdigheten i teknologien skal være større en øyenvitner som skal gjengi antall skudd de har opplevd (er visst et kjent fenomen at øyenvitner ikke egentlig er veldig pålitelige). Andre bruksområder kan inkludere alt fra oversikt over ledige P-plasser, til sporing av dyr. Dette er jo også bare

hva som nevnes i foredragene. Foredraget er igjen ytterst teknisk, men jeg forholder meg til det som er relatert til min artikkel.

Neste til å stille seg på scenen for å prate er Erlend, han er det yngste tilskuddet i Flare. Han skal snakke om noe han kaller «Smart Contract», dette er uhyre teknisk og langt over mitt hode. I korte trekk er det en trygg og effektiv måte å bevege informasjonen om transaksjoner fra en mobiltelefon over på Blockchain, slik at de omgår problemer som krever at en mobilenhet må ha lagret hele Blockchainen. Men vi kan se igjen her et ønske om sikkerhet og autentisitet. Det er et definerende og gjentakende tema som kommer opp gjennom foredragene. Det er ønsket å ha Blockchain-teknologien sin standard som en fungerende standard for tillit til data. Jo færre eksterne koblingspunkter, jo mindre er sjansen for manipulert data. Videre er det et par talere, men disse er ikke tilknyttet Flare, og heller ikke mitt prosjekt. Kvelden ender dermed, og jeg trekker meg tilbake med mine notater.

5 Kontorene

Flares kontorer ligger langs kanalen, i et lokale utleid av Wave Technologies AS. Det er et gammelt lagerbygg som, fortsatt, er under renovasjon. I en prosess av å transformeres til ytterligere flere kontorer. Lokalene er fylt med jovial stemning og stadige vippsbarer. Gjentatt konsum av alkohol og sosiale relasjoner er en eksistensiell kjennelse på hverdagen i kontorlandskapet, som gir en overordnet følelse av horisontale hierarkiske strukturer og en liberal fremtredelse. Dette kan sammenlignes med hvordan Kvande beskriver arbeidsorganisering i moderne kunnskapsarbeid (Kvande & Rasmussen, 2007). Arbeidet som foregår på lokalene er IT-produksjon, altså konstruksjon av forskjellige IT-tjenester med hensikt å ta i bruk Blockchain i nye, ikke prøvd før, dimensjoner. «Innovasjon is the name of the game». De som sitter ved de hjemmesnekrede data bordene, av ubehandlet sponplater og skjevt boret høl, snakker på tvers av det over 100 kvm store rommet. Det prates om alt fra formel 1, til hvilke «lommebok-banker» som er i vinden. Det er i tillegg til Flares ansatte, også et antall valuta tradere, som, med sine utallige dataskjermer fylt med grafer, bringer mer til i følelsen av teknologi og modernitet.

I samtaler om hva det er som er målet, med de eksperimentelle teknologiske innovasjonene, er svare ganske entydig fra alle deltatte, og jeg vil sitere CTO (Chief Technology Officer): «Vi er i en tid der vi vet innovering kommer, vi vet bare ikke hvordan. Det er som om vi sitter i 94, med DSL, og innovasjonen er rett rundt hjørnet. Vi prøver å se hva som er rundt hjørnet.» Dette ønsket om å se hva som «gjemmer seg rundt hjørnet» kan (for meg) minne om Heideggers beretninger om teknologiens «avdekning» (1977) og Ingolds tanker om hvordan teknologi og mennesker påvirker hverandre (2000a). Jeg vet ikke hvorvidt jeg trenger å nevne hvordan denne innovering er en effekt av kvantifiseringens kultur slik den fremkommer i moderne samfunn. Det er allerede klargjort hvordan denne teknologien skal kunne være stedfortreder for eksisterende datalagringstjenester, og at disse er kommet av behov og ønsker, fra mennesker i forskjellige samfunnslag, om å ferdes på nettverk. Og nettopp et ønske om å gjøre disse ferdene lettere og kjappere er grunnlaget for at nettverk ser ut som de gjør i dag. Men det kan trekkes en tråd mellom denne teknologien og målstyring og standardisering slik Emil A. Røyrvik nevner det i sitt kapittel i Trangen til å telle: Objektivisering måling og standardisering som samfunnspraksis (2017). Her skriver Røyrvik om påvirkningen av målstyring på IKT teknologier, og hvordan disse teknologier, sammen med entifisering og kvantifisering, er med på å skape rom for videre målstyring. Selv om det ikke her er snakk om måling av sosialiteter, er det likevel snakk om målstyring av data, både gjennom autentisitet og bruken av den.

6 Kulturen

Gjennom min tid på kontorene til Flare er det en ting som usedvanlig klart lagt frem for meg. Det er hva slags kultur aktørene i Flare ønsker å legge til grunn. De omgir seg i den, på fest, på byen, hjemme og på kontorene (så fremt jeg legger min lit til hva de forteller meg). «Viss man ikke nevner resiprositet i noe av arbeidet her, har man sørgelig misforstått noe» sier Bernt til meg en dag. Og det er slik Flare ønsker at grunnlaget for Blockchain teknologien deres skal sees, med resiprositet ved roret, skal alle gjøre sin del, og alle skal kunne få gevinst av dette. Bernt forklarer meg det sånn at, når noen verifiserer en transaksjon og tilfører det til noder, tjener de naturlig på arbeidet, således at Blockchainen blir større og alle deltatte får en bit av størrelsen den øker (dette er også hvorfor de kalles «miners»). Det at Flare tar inn over seg en slik dele-kultur, og prøver å føre den inn i teknologien, som for øvrig har rot i markedsorientert, kapitalistisk og vestlig tanke sett er ganske interessant. Det er som «artisanen» til Ingold (2000a) vil endre premissene for maskineriet den for øyeblikket er en operatør av, og dermed påvirke maskinen som en helhet, nærmest fundamentalt. Dette er nesten som å observere det Thomas Kuhn kaller et paradigmeskifte (Dybvig & Dybvig, 2003). Der ny kultur, og derav ny tenking, kan stå til å revolusjonere et felt.

7 Hvor ligger makten?

«Har du penger hos Nordea, og bare en mann har nøklene til listen over kontoer, så gir du all makten til Nordea, som igjen gir all makten til denne *vaktmesteren*. På Blockchain er Nordea unødvendig, og vi er alle vaktmesteren. En vaktmester har ikke makt nok til å overtale alle, og dermed kan ingen i dette systemet lyve og komme unna med det. Makten er effektivt flyttet til bakkenivå og alle har den samme mengden.» (Bernt) Dette sitatet forteller alt om hvordan Flare ser maktbalansen. Både i sammenhenger med bank, konto og penger, men også der det er snakk om annen data slik som hos Google og Facebook. Data sitter for øyeblikket fanget i mørke rom, uten innsyn og kontroll. Dette mener de at setter dataen i mer risiko enn i sikkerhet (selv om de er enige i at teknologien disse fungerer på fordrer at sikkerheten fungerer slik). Det er mulig at jeg opplever Flare, samlet, som mer kommunistisk rettet enn kapitalistisk, og at dette også er en del av kulturen din ønsker å «embody» og inkorporere i sin teknologi. Samtidig kan Marx sine «ta tilbake makten» retorikk spores i mye av kulturen de utøver. Så på spørsmålet om hvor makten ligger, er svaret ganske sikkert et sted bak lukkede dører. «Facebook breach» viser at det er en rekke bevegelser som gjøres som er usynlig for hverdagspersonen, og det du ikke råder kontroll over kan du ei heller ha makt over. Samtidig er det klart at uten massene er det heller ingen data, så det går litt begge veier.

Jeg er av samme formening som Flare, om at jeg gjerne vil sitte med makt over min egen data, og skal den selges vil jeg vite hva og hvordan. Men hvor stort et administrativt system hadde jeg vært behøvd å råde over for å klare det i dagens datasamfunn? Uansett har dette mini-feltarbeidet gitt meg innsikt i en verden som kan komme, og med den en helt ny kultur rundt datasamling og lagring. Og denne redegjørelsen er essensen av hva jeg har fått ut av min tid her på Flare.

Kapittel 7

Velferdsteknologiens produksjon av ensomhet

Synne Holst

1 Innledning

Det sies så fint i statens formelle definisjon:

Med velferdsteknologi menes først og fremst teknologisk assistanse som bidrar til økt trygghet, sikkerhet, sosial deltakelse, mobilitet og fysisk og kulturell aktivitet, og styrker den enkeltes evne til å klare seg selv i hverdagen til tross for sykdom og sosial, psykisk eller fysisk nedsatt funksjonsevne. Velferdsteknologi kan også fungere som teknologisk støtte til pårørende og ellers bidra til å forbedre tilgjengelighet, ressursutnyttelse og kvalitet på tjenestetilbudet. Velferdsteknologiske løsninger kan i mange tilfeller forebygge behov for tjenester eller innleggelse i institusjon (Hagen et al., 2011, s. 99).

Velferdsteknologien blir en stadig mer fremtredende del av helsepersonellets arbeidsdag, men er man klar over eventuelle konsekvenser som ikke nødvendigvis er positive? Velferdsteknologi snakkes både opp og fram i stor grad av både helsepersonell, politikere og økonomer—men hva innebærer dette for brukeren? Røde Kors ga i 2018, s. 17 ut en rapport der hvor ensomhet blant hjemmeboende eldre ble belyst som et gjentakende problem. Kan økt ensomhet bli en konsekvens av målet med at flere eldre skal bo hjemme lenger?

I følge Arvid Birkeland (2013, s. 117) er det ingen entydig definisjon på begrepet ensomhet, men at det vanligvis blir beskrevet som noe emosjonelt ubehagelig og vanskelig som man ikke er i stand til å verbalisere, og som man også kan oppleve sammen med andre. Sosial isolasjon og ensomhet er et helseproblem i seg selv, fordi den kan medføre både redusert fysisk og psykisk helse. Birkeland (2013, s. 118) påpeker også at ensomhet ikke framstilles som et dominerende problem blant pasientgruppen «eldre», men mye tyder likevel på at noen av pasientene opplever ensomhet, eller sosial isolasjon.

Det er viktig å understreke at implementering av velferdsteknologi kan føre til stor gevinst for mange, både for brukeren, helsepersonellet og på et overordnet, samfunnsmessig nivå. Det jeg på en annen side også har lagt merke til, er at det sies lite om hva «økt selvstendighet» og «uavhengighet» innebærer. Det er ingen hemmelighet at spesielt ensomme eldre opplever ensomhet i sin hverdag, og at den sosiale kontakten de har med andre mennesker i noen tilfeller er begrenset til besøk fra hjemmetjeneste eller hjemmesykepleie. Om vi da skal se på bruken av for eksempel pilleautomater, med innebyggede varslingsystem. Disse gjør at brukeren med letthet kan huske å ta medisinen til riktig tid uten besøk fra hjemmetjeneste, noe som kan være svært tidsbesparende for hjemmetjenesten. Det vil da være nok at en ansatt doserer ut medisinen i automaten med jevne mellomrom og får denne levert til brukeren. Besøkene kan på denne måten begrenses fra tre ganger daglig—til én gang ukentlig.

Etter å ha reflektert litt over dette, kom jeg frem til min problemstilling: *Hvordan kan benyttelse av velferdsteknologi ha sammenheng med ensomhet for brukeren?*

Ved å intervju tre ergoterapeuter som alle har, eller har hatt brukere/pasienter som har velferdsteknologiske løsninger i sine hjem vil jeg stille spørsmål angående deres erfaringer

knyttet til velferdsteknologi. Velferdsteknologi kan i følge NELFO (u.d.) deles inn i følgende kategorier:

- Mobile løsninger som brukeren har med seg, på seg eller i seg
- Velferdsteknologiske løsninger i hjemmet
- Velferdsteknologi i offentlige og private omsorgsbygg og sykehus

Mitt fokus i denne artikkelen er på velferdsteknologiske løsninger i hjemmet. Knutshaug (2017, s. 21) nevner også teknologi for sosial kontakt. Dette omfatter teknologiske løsninger som skal bidra til å øke det sosiale nettverket til brukeren, for eksempel for å bedre kontakten med pårørende. Teknologien det da er snakk om er for eksempel smarttelefoner og nettbrett, som også nevnes i denne artikkelen.

2 Metode

Innsamling av data har blitt utført via intervjuer med tre ergoterapeuter som alle har erfaring med brukere som har velferdsteknologiske løsninger i hjemmet. Ergoterapeutene har jobbet i ulike deler av landet, og arbeider ved ulike institusjoner. Alle intervjuene har derfor blitt gjennomført via telefon.

Det har oppstått noen metodiske utfordringer i løpet av arbeidet med denne artikkelen, relatert til ressurs- og tidsbegrensninger. Informasjon innhentet via intervjuene vil komme frem i diskusjonsdelen. I teksten vil jeg skille mellom informantene ved å kalle dem «informant 1», «informant 2» og «informant 3». Dette gjøres for å både anonymisere de tre intervjuobjektene og deres brukere. Informant 1 jobber med hjemmeboende med psykisk utviklingshemming, informant 2 jobber i bofellesskap for voksne med autismespekterdiagnoser og informant 3 jobber i kommunehelsetjenesten.

Følgende spørsmål ble i hovedsak stilt i mine intervju, med spillerom for eventuelle oppfølgingsspørsmål:

- Hvilke velferdsteknologiske løsninger i hjemmet kjenner du til, eller har du erfaring med?
- Når du er på hjemmebesøk hos dine pasienter/brukere som har velferdsteknologiske løsninger i sitt hjem, hva har du fokus på?
- Hva har pasientene/brukerne uttrykt når det kommer til velferdsteknologien?
- Hvilke konsekvenser (positive/negative) mener du innføring av velferdsteknologi kan medføre?
- Hvilken erfaring har du med ensomhet blant dine brukere/pasienter?

3 Teori

3.1 Teknologiforståelse

For å legge grunnlaget for en forståelse av teknologien, med en sosialantropologisk forankring benyttes Ingolds tilnærming som et utgangspunkt. Ingold (2000a, s. 297) viser til et utvalg definisjoner av teknologi som begrep. Han stiller seg kritisk til å definere begrepet, da det er relativt til hvilken tidsepoke, kultur eller virkelighetsforståelse det sees i sammenheng med. Ingold (2000a, s. 294) påpeker at konseptet teknologi i dag har blitt en svært implementert del av våre tanker om menneskeligheten, og at vi er tilbøyelige til å benytte teknologien som et vindu for forståelse.

Denne artikkelen er utviklet med en instrumentalistisk teknologiforståelse som bakgrunn. I følge Ingold (2000a, s. 295–296) har den klassiske oppfatningen av teknologi tékhne og mékhanē som motsetninger. I den moderne oppfatningen har det tekniske derimot blitt en del av det mekaniske, det vil si «an instrumentality of a particular sort, namely, that which can be separated from the specific context of human experience and sensibility as operative in making» (Bruzina 1987, s. 167, sitert i Ingold (2000a, s. 296).

Diskursen i argumentene bak velferdsteknologien bygges på en instrumentalistisk forståelse. I følge Knutshaug (2017, s. 18) defineres velferdsteknologi i Norge som et samlebegrep som omfatter «helse- og omsorgsteknologi», «m-helse», «e-helse» og «telemedisin». Fellestrekket ved disse er at de omhandler former for teknologi som kan gi større trygghet, sikkerhet, sosial deltakelse, mobilitet og aktivitet og sikre bedre kommunikasjon. Det teknologiske har som mål å styrke individets evne til å klare seg selv i hverdagen, til tross for sykdom og nedsatt funksjonsevne.

Sett i lys av Ingolds tilnærming til teknologi kommer det fram at den instrumentalistiske forståelsen for teknologi som benyttet i velferdsteknologisk diskurs er noe problematisk. Ved å utforske det at velferdsteknologien skal gjøre noe for mennesket og i stedet for mennesket kan man si at dette er et perspektiv hvor menneske og maskin både kan sees som to adskilte, men symbiotiske enheter og som to enheter som kan erstattes av hverandre. Som Ingold påpeker i sin oppsummering når det kommer til mennesker og maskiner: Utfallet av prosessen er ikke bare at maskiner har blitt skapt av historien, eller skaper historien—men at mennesket i stadig større grad har blitt skaperne av sin egen dehumanisering (2000a, s. 311).

Ingold utfordrer også holdningene til at teknologi og samfunnet er eksternaliserte fra hverandre. Ingolds syn er at denne eksternaliseringen er et relativt ferskt produkt av historien, men som nødvendigvis ikke stemmer. Han påpeker at tekniske relasjoner er implementert i sosiale relasjoner, og kan kun bli forstått innen denne relasjonelle matrisen som en del av menneskelig sosialitet (2000a, s. 314). Ved å se på bruken av velferdsteknologi og argumentene bak velferdsteknologien, vil det som Ingold sier, være vanskelig å skille teknologien fra samfunnet.

3.2 Tellingens relevans for velferdsteknologi

Om en bruker/pasient har behov for velferdsteknologi, er dette som oftest noe som må søkes om. Hjelpemiddelsentralene i landet står som regel for distribueringen. I denne søknadsprosessen må behov dokumenteres, noe som gjøres via skjema og at man oppgir at brukeren har et langvarig behov for teknologien for å bevare sin selvstendighet. Gunhild Tøndel (2017) beskriver i «Omsorgens håndtrykk i scener rundt tall» hvordan standardisering og tall benyttes i for navngivning og at vi gir verdens sammenheng gjennom denne navngivningen, samtidig som at vi distanserer oss fra den. Se for eksempel ordet «bruker» som ofte er benyttet innen helse og omsorg—hva sier dette begrepet om personen som gjemmes bak det? Tøndel påpeker også at vi bruker denne navngivningen som diagnostisering, og at vi til og med diagnostiserer samfunnet i seg selv (Tøndel, 2017, s. 95). Vi benytter oss av praksiser som er totalt avhengige av at det først har vært en samspill mellom tallsetting og navngivning, som for eksempel ved bruk av ulike bestiller-utfører-modeller, stoppeklokke-omsorg og screening, som alle kan benyttes før eventuell implementering av velferdsteknologi. Velferdsteknologien kommer inn som et tiltak på de symptomer tallene beskriver, gjennom ulike skjema og dokumentering.

Et annet begrep som brukes når det kommer til argumentasjonen bak velferdsteknologi er «ressurser». Da gjerne i form av at tid og helsepersonell frigjøres ved at enkelte oppgaver gjennomføres med velferdsteknologi som assistanse heller enn mennesker. Beskrivelsen av mennesker som ressurser er også et resultat av telling, men da gjerne i form av telling av tid og penger. Som eksempelet Tøndel (2017, s. 95) også nevner, man ser det ved dokumentering av stoppeklokke-omsorgen. NELFO (u.d.) nevner også dette med «frigjøring av varme hender», men her påpekes det også at denne frigjøringen skal gi tid til omsorg og menneskelig kontakt.

3.3 Praksisteori

I et sosialantropologisk perspektiv kan det være relevant å se temaet velferdsteknologi og ensomhet i et perspektiv belyst av praksisteori.

Praksisteori ble først beskrevet av Sherry Ortner i 1984, hvor hun beskrev et nytt teoretisk paradigme som hun mente vokste fram i daget de foregående tiårene (Hylland Eriksen & Nielsen, 2002, s. 196). Praksisteori var ikke en eksplisitt skole, men en bred tendens til teoretisk syntese i faget. Dette kom i følge Ortner til syne i ulike forskningsprogrammer, som hadde en felles metateoretisk interesse. Den ene siden dreide seg om å forstå mennesket som noe annet enn en sosial posisjon eller en rolle, men heller som et praktisk, handlende subjekt, eller en fysisk kropp i en fysisk verden. Et subjekt som er underlagt, men samtidig yter motstand mot historiens og samfunnets krefter. Om man skal analysere brukeren av velferdsteknologien via et praksisteoretisk perspektiv, vil resultatet av dagens telling ikke være tilstrekkelig. Der hvor det praktiske handlende subjektet blir standardisert. Utfordringer som for eksempel ensomhet eller andre sosiale utfordringer kan bli belyst på en mer utfyllende måte.

Teknologiforståelse sett i Ingolds perspektiv kan på sin måte sammenlignes med perspektiver fra praksisteorien. Der hvor Ingold argumenterer for at det er problematisk å skille teknologien fra samfunnet, vil praksisteorien skille mennesket (det handlende subjektet) fra samfunnet. I denne artikkelen er fokuset på det sosiale menneskets konsekvenser for implementeringen av velferdsteknologi, der hvor samfunnet blir sett som en pådriver for denne implementeringen.

4 Diskusjon

4.1 Samfunnsmessig gevinst

Argumentene bak velferdsteknologien bygges ofte på en samfunnsmessige gevinsten. Som for eksempel skrevet i oppsummeringen av fagrapporten «Velferdsteknologi» (Helsedirektoratet, 2012, s. 4) som et svar på «Hvorfor satse på velferdsteknologi?»: «Kan bidra til innovasjon og bedre samvirke og oppgaveløsning mellom kommunale og andre velferdsaktører», «Kan gi offentlig og privat verdiskapning og utvikle seg til en ny viktig innenlands- og eksportnæring» og «Vil kunne gi en positiv samfunns-økonomisk effekt.». Sosialt liv eller kontakt er ikke eksplisitt nevnt i denne oppsummeringen, men det kan argumenteres for at dette skal falle under punktet «Kan bidra til at enkeltindividet gis mulighet til å mestre eget liv og helse bedre, basert på egne premisser». Om man skal se mennesket som et handlende subjekt, som både er underlagt og yter motstand mot samfunnets krefter som i henhold til praksisteorien oppstår det da spørsmål om hvem, eller hva velferdsteknologien egentlig tjener.

Velferdsteknologiens inntreden er som sagt innledningsvis ofte begrunnet med gevinster på samfunnsmessig nivå. Som informant 1 sa: «Jeg tenker absolutt at det er positivt hvis det kan hjelpe brukeren å klare seg selv i hverdagen og mestre aktivitet. Da tenker jeg jo at det er ingenting som er bedre enn det. Da kan man for eksempel unngå at mennesker utenifra, for eksempel kommunen, omsorgsarbeider og sånt kommer hjem for å hjelpe de. På et samfunnsmessig nivå da, så er det jo positivt for samfunnet om de kan hjelpe seg selv lenger, alene. For eksempel om noen har behov for sykehjemsplass eller om noen kommer hjem og utfører aktiviteten for de» og «Pilly (pilleautomat) tenker jeg jo er positivt for .. for disse brukerne våre, for å oppleve økt mestring og selvstendighet. Også at vi som tjeneste slipper på en måte å gå hjem til brukerne for å sjekke om de har tatt medisinen sin og sånt. . . ». Ved å se på disse argumentene for velferdsteknologien kan man spørre seg om implementeringen først og fremst er der for brukeren, eller samfunnet. Informant 3 hadde

også et lignende svar, men påpekte også at velferdsteknologien kan sørge for økt trygghet i eget hjem: «Det hjelper jo mange å kunne bo hjemme lenger, som er et stort fokus i dag. I dag vil man jo at spesielt eldre skal bo lengst mulig hjemme, og disse hjelpemidlene er virkelig med på å bidra til at man får gjennomført det. Ikke bare bo hjemme, men også føle seg trygge hjemme lenger. Så jeg tenker at de bidrar i størst grad positivt til at folk har det bedre lenger, og enklere.»

4.2 Sammenheng med ensomhet?

Videre i intervjuet ble spørsmålet om den eventuelle sammenhengen mellom velferdsteknologi og ensomhet stilt til samtlige av informantene, hvor alle kunne forestille seg at dette kunne ha en sammenheng. Særlig da med tanke på eldre enslige: «Altså, hvis alt kan styres og fikses fra en sentral, piller gis i en boks og du blir vasket av en maskin ... Mange av disse eldre møter jo gjerne ... eller de eneste personene de møter i løpet av en dag er hjemmesykepleien og hjemmehjelpen, og hvis alle disse tingene på en måte ordnet av noe annet enn andre mennesker kan det være med på å bidra til at de ikke får noen sosial kontakt. På den måten kan det jo bidra til mer ensomhet, ja» (Informant 3).

Ensomhet er et stort tema, som kan være både vanskelig å avdekke og definere, så vel som vanskelig å håndtere. Informant 2, som jobber på et bofellesskap for brukere med autismespekterdiagnoser påpeker også at hans brukere har en-til-en bemanning på dagtid, og er lite alene, men at enkelte har på en annen side sjeldent besøk av andre enn de ansatte: «De kan jo være ensomme og forlatt av familie, da. Det er på en måte bare en verge som er der, i stedet for en familie. Så vet man ikke i hvilken grad de har kognitiv kapasitet til å savne familien sin heller», ved dette bofellesskapet benyttes velferdsteknologiske løsninger på en måte som gjør den sosiale kontakten mellom helsepersonell og bruker har et mer positivt fundament: «De eier jo sin egen leilighet og, vi er her jo bare for sikkerhet og praktisk bistand, og det sosiale da. Mens velferdsløsningene blir brukt som et hjelpemiddel til å, kanskje ikke bli den masende personen så mye da, det er på en måte et hjelpemiddel til selvstendighet. Så at vi heller kan fokusere på den positive kommunikasjonen i stedet for å si at “nei nå må du gjøre det!”».

Ut fra mine intervju med de tre informantene, så vel som egen erfaring vil jeg argumentere for at ergoterapeuter har en brukersentrert praksis, man kan for eksempel ikke søke på velferdsteknologi uten brukerens, eller en verges samtykke og underskrift. På en annen side kan dette også overskygges av de samfunnsmessige gevinstene, som kan føre til at man som helsepersonell ønsker å fremstille de eventuelle hjelpemidlene på en innbydende måte. Presentasjonen av velferdsteknologi som tiltak kan være avgjørende, noe som også kommer fram intervjuene ved spørsmålet «Hva har brukerne/pasientene uttrykt når det kommer til velferdsteknologien?»: «Litt både og. Noen ser på det som en mulighet til å kunne leve lengre hjemme for eksempel, eller ha en ... altså opprettholde funksjon og en normal hverdag, mens enkelte, og spesielt kanskje de eldste ser jo på det som mer stress enn godt. Ikke alle selvfølgelig, men noen ... Mens andre holder er jo veldig takknemlige og glad for at det er hjelpemidler som finnes og gir de en mulighet til å klare seg bedre selv.» (Informant 3). Det er også relevant å understreke dette som en gevinst av tellingen, som Gunhild Tøndel (2017) beskriver. På grunn av lovsettingen rundt søknadsprosessen og bruken av skjema, kan man ikke som helsepersonell bare søke på hva som helst, man må ha en god grunn, i tillegg til brukerens samtykke.

4.3 Eventuelle løsninger på ensomhetsproblematikk

Ved avslutningene av samtlige av intervjuene stilte jeg spørsmål om hvilke tanker informantene gjorde seg om velferdsteknologi og ensomhet. Om velferdsteknologi kunne være med på å motvirke ensomhet, eller om de kunne tenke på andre løsninger til problematikken

rundt ensomhet.

Informant 1, som jobber med brukere med psykisk utviklingshemning svarte: «Mange av de har støttekontaktordning, og, ja. Også kommer vi da ofte innom, hos noen av dem». Dette svaret tyder på at enkelte av brukerne har regelmessige besøk fra kommunehelsetjenesten til tross for ulike velferdsteknologiske løsninger i hjemmet. Informant 1 nevner også støttekontakter som en eventuell løsning: «Det blir jo litt feil å... Det krever jo masse ressurser å ha folk i arbeid som skal komme hjem til disse brukere, eller gi de sykehjemsplass. Så jeg tenker at om det er for denne ensomhetsbiten, så er det kanskje være typ sånn støttekontaktordning, eller besøksvenner...». Her brukes det også et begrep som utdypes tidligere: Ressurser. Men i stedet for argumentet NELFO (u.d.) presenterer, om at «frigjøringen av varme hender» skal frigjøre tid til omsorg og menneskelig kontakt, uttrykkes det at det «krever masse ressurser å ha folk i arbeid». Hva disse eventuelle frigjorte ressursene skulle benyttes til, ble ikke utdypet i intervjuet. Birkeland (2013, s. 121–122) avdekker i sin forskning at mye kan tyde på at hjemmesykepleien i dag kan få en stor fysisk-somatisk orientering og at fysisk-somatiske utfordringer som regel er årsaken til at man får besøk fra hjemmesykepleie innvilget. Dette kan igjen føre til at psykososiale behov blir oversett. Er dette tilfellet, vil jeg argumentere for at det må endringer til for at de eventuelle frigjorte ressursene skal benyttes til økt omsorg og menneskelig kontakt. Her kommer tellingen inn, om det skal oppstå endringer i hvordan hjemmesykepleie og/eller hjemmehjelp bli innvilget må dette komme fra screeningen og dokumenteringen som ligger til grunn.

Informant 2 nevnte noe av teknologien som blir nevnt av Knutshaug (2017, s. 21) under tittelen «velferdsteknologi for sosial kontakt», nemlig nettbrett: «Har videochattet på nettbrett med familien til én bruker, som var til stor glede. Ikke nå lenger, på grunn av rettslige restriksjoner». Restriksjonene har ikke oppstått som en følge av bruk av velferdsteknologi.

Informant 3, hadde også et positivt perspektiv på velferdsteknologi som en eventuell løsning på utfordringer med sosial kontakt: «Ja. Det tenker jeg og. Det skaper jo mulighet til flere mennesker til å komme seg ut. Å opprettholde den sosiale kontakten de gjerne har hatt tidligere. Både dette med trappeheis og rullestol og komme seg rundt med. Så ja jeg tror jo at det kan ha en positiv effekt også, absolutt». Her vil jeg nevne det, at hjelpemidlene informant 3 nevner i dette svaret ikke er nevnt som velferdsteknologi for sosial kontakt, men kan som informantens begrunner ha positiv effekt på brukernes sosiale liv ved å sørge for økte muligheter for bevegelse.

En annen ting informantene trekker fram som viktig, er kommunikasjon med brukerne og at det er brukerne som har best kunnskap om sin egen situasjon. Som Birkeland (2013, s. 121) skriver: «Ensomhet og isolasjon er omspunnet med taushet og tvetydighet, og det kan føre til feiltolkninger av pasienters sosiale situasjon. Pasienten selv vet best hvordan de har det og må derfor være hovedkilden til de vurderinger man gjør om dette». Det er også brukeren av velferdsteknologien som vil sitte igjen med fasiten, på hva implementeringen av velferdsteknologien gjør for dem. Dette påpekte også informant 2: «... det er jo ting man bør være bevisst på som en koordinator eller ergoterapeut da for en bruker. Stille de riktige spørsmålene "Er du veldig ensom i dag, i situasjonen du er i?" eller er det noe vi kan hjelpe de med å, ja, å engasjere de i dagtilbud eller, ja. Tipse familie, for det er jo ofte folk som ikke vil innrømme at de er ensomme også, til sine barn, da». Informant 3 nevnte også dette: «... Jeg tenker at jeg prøver å snakke mest mulig med brukeren om hva som er utfordringen, det er tross alt de som sitter i det, og hører hvilke tanker de har gjort seg om hva som kan fungere».

Dette stemmer også overens med anbefalingene Røde Kors kom med i 2018, s. 17, da med fokus på å motarbeide ensomhet blant hjemmeboende eldre. Disse inkluderer: Mer av

den verdifulle praten med frivillige, at hjemmesykepleien må få satt av tid til samtaler og større investering i teknologi og hjelpemidler slik at hjemmesykepleien kan prioritere mer tid til samtaler og omsorg. Her ser man hvilken nytte velferdsteknologien kan ha for det sosiale kontakten mellom helsepersonell og brukeren, om de frigjorte ressursene blir brukt på det Røde Kors (2018, s. 17) og NELFO (u.d.) råder til.

5 Oppsummering

Så, hvordan kan benyttelse av velferdsteknologi ha sammenheng med ensomhet for brukeren?

Etter en nøye gjennomgang av alle intervjuene er avdekkes det argumenter både for og mot påstanden om at velferdsteknologi kan produsere ensomhet. Sider ved implementeringen som ikke kommer frem i argumentene for velferdsteknologi, kommer til syne. Det er ingen tvil om at velferdsteknologi kan føre til mye godt, og kan ha store gevinster for brukerne så vel som samfunnet. På en annen side finnes det også ulemper man kanskje ikke kan forutse, som for eksempel økt ensomhet eller sosial isolasjon, noe som også kommer fram i mine intervju. Det er også argumenter for at velferdsteknologi kan benyttes for å unngå ensomhet blant hjemmeboende. Ved at tid frigjøres og dermed kan brukes på sosial kontakt, eller hindringer minskes—slik at brukerne selv kommer seg ut og fram.

Avslutningsvis vil jeg i tillegg trekke fram viktigheten av god kommunikasjon mellom bruker og helsepersonell. Dette understreker også informantene at er viktig i prosessen med implementering av velferdsteknologi og andre hjelpemidler. Ensomhet er i tillegg et stort og vanskelig tema, men jeg mener det er viktig å reflektere over dette som en eventuell følge av velferdsteknologi. Om velferdsteknologien frigjør ressurser innen helse og omsorg, bør disse ressursene benyttes til å håndtere problematikken rundt ensomhet.

Etterord

Artikkelsamlinga er skrevet av studenter som våren 2019 tok emnet Teknologiantropologi som undervises ved NTNU, Sosialantropologisk Institutt. Emnet er kategorisert som et videregående emne som forutsetter en del forkunnskap i sosialantropologi—som mange av diskusjonene kan kobles opp mot. Allikevel så introduserer emnet problemstillinger, litteratur og analyser som er fremmed og nytt for studentene. Dette gjelder spesielt teknologi som tema/felt og ikke minst det teknologifilosofiske utgangspunktet for emnet.

Ettersom emnet kun er 7,5 studiepoeng¹, så har dermed studentene møtt relativt høye krav til både arbeidsinnsats og faglig fokus. Artikkelskrivinga er en av strategiene for å få studentene til å møte disse kravene. Gjennom skriveprosessen har de trent på å finne gode problemstillinger, å føre en argumentasjon, og ikke minst å utforske verden med et teknologiantropologisk blikk. Artiklene er karaktersatt, men ved å samle dem i denne boken så er tanken at de skal føre til mer enn bare karakterer og prestasjonsvurderinger; gjennom boken skal kunnskapen tilbake til faget, og til emnet, som en del av undervisningen til neste gang emnet går.

¹Et normalt semester ved NTNU er 30 studiepoeng.

Referanser

- Aaalen, I. (2015). *Sosiale medier*. Fagbokforlaget.
- Aalen, I. & Enli, G. (2018, 14. 05). *Sosiale medier*. www.snl.no/sosiale_medier. Store Norske Leksikon.
- Almklov, P., Ulset, G. & Røyrvik, J. (2017). Standardisering og måling i barnevernet. I T. Larsen & E.A. Røyrvik (red.), *Trangen til å telle: Objektivisering, måling og standardisering som samfunnspraksis* (s. 153–183). Spartacus forlag.
- Barth, F. (1994). *Manifestasjon og prosess*. Universitetsforlaget.
- Birkeland, A. (2013). Eldre, ensomhet og hjemmesykepleie. *Sykepleien forskning*, 8(2), 116–122.
- Bourdieu, P. (2006). Strukturer, habitus, praksiser. *Agora*, 24(01-02), 53–73. (Original *Structures, habitus, pratiques* i *Le sens pratique*, 1980.)
- Clement, J. (2019). *Most famous social network sites worldwide as of January 2019, ranked by number of active users (in millions)*. Statista.
- Dybvig, D.D. & Dybvig, M. (2003). *Det tenkende mennesket: Filosofi- og vitenskaps-historie med vitenskapsteori*. Tapir Akademisk Forlag.
- Fyhn, H. (2009). Digitaliseringen og det gigantiskses estetikk. https://www.academia.edu/4807394/Digitaliseringen_og_det_gigantiskses_estetikk. (Upublisert essay basert på presentasjon ved Globalization, identity and standardization, Trondheim, mars 2005.)
- Fyhn, H. (2011). *Møte med tilstedeværelse: Antropologisk deltakelse og erkjennelse mellom formløshet og form* (Upublisert akademisk avhandling). NTNU.
- Goffman, E. (1992). *Vårt rollespill til daglig: En studie i hverdagslivets dramatikk*. Pax. (Original: *The Presentation of Self in Everyday Life*, 1956.)
- Goffman, E. (2014). *Vårt rollespill til daglig: En studie i hverdagslivets dramatikk* (2. utg.). Pax. (Original: *The Presentation of Self in Everyday Life*, 1956.)
- Hagen, K., Stormo Andersson, S.I., Bruun, G.K., Bjørvig, S., Fagertun, T.J., Gammel-sæther, P., ... Barstad, S. (2011). *Innovasjon i omsorg*.
- Heidegger, M. (1973). Spørsmålet om teknikken. I A. Aarnes & E.A. Wyller (red.), *Oikos og techne: «Spørsmålet om teknikken» og andre essays* (s. 75–111). Johan Grundt Tanum Forlag. (Trans. Arnfinn Bø-Rygg. Original: *Die Frage nach der Technik* i *Vorträge und Aufsätze*, 1954.)
- Heidegger, M. (1977). The question concerning technology. I *The question concerning technology and other essays* (s. 3–35). Garland Publishing, Inc. (Trans. William Lovitt. Original: *Die Frage nach der Technik* i *Vorträge und Aufsätze*, 1954.)
- Heidegger, M. (2016). Spørsmålet om teknikken. *Agora*, 4-1, 182–204. (Trans. Arnfinn Bø-Rygg. Original: *Die Frage nach der Technik* i *Vorträge und Aufsätze*, 1954.)
- Helsedirektoratet. (2012). *Velferdsteknologi. fagrapport om implementering av velferdsteknologi i de kommunale helse- og omsorgstjenestene 2013-2030*.
- Hine, C. (2000). Virtual ethnography. *SAGE*. doi: 10.4135/9780857020277
- Hogan, B. (2010). The presentation of self in the age of social media: Distinguishing performances and exhibitions online. *Bulletin of Science, Technology & Society*, 30(6), 377–386.
- Hylland Eriksen, T. (2016, 28. 06). *Overheating: An anthropology of accelerated change*. <https://www.youtube.com/watch?v=Ag4c9IvvUgw>. Pluto Press.

- Hylland Eriksen, T. & Nielsen, F.S. (2002). *Til verdens ende og tilbake: antropologiens historie*. Fagbokforlaget.
- Ingold, T. (1997). Eight themes in the anthropology of technology. *Social Analysis: The International Journal of Social and Cultural Practice*, 41(1), 106–138. Hentet fra <http://www.jstor.org/stable/23171736>
- Ingold, T. (2000a). *The perception of the environment: Essays on livelihood, dwelling and skill*. Routledge.
- Ingold, T. (2000b). Society, nature and the concept of technology. I *The perception of the environment: Essays on livelihood, dwelling and skill* (s. 312–322). Routledge. (Original 1990.)
- Ingold, T. (2000c). Tools, minds, and machines: An excursion in the philosophy of technology. I *The perception of the environment: Essays on livelihood, dwelling and skill* (s. 294–311). Routledge. (Original 1989.)
- Johansen, S.E. (2008). *Grunnriss av en differensiell epistemologi*. Abstrakt.
- Knutshaug, T.J. (2017). Velferdsteknologi-hva, hvorfor og hvordan? *Velferdsteknologi i praksis-Perspektiver på teknologi i kommunal helse-og omsorgstjeneste*, 15–33.
- Kostka, G. (2019). China's social credit systems and public opinion: Explaining high levels of approval. *New Media & Society*. doi: 10.1177/1461444819826402
- Kvande, E. & Rasmussen, B. (2007). *Arbeidslivets klemmer: paradokser i det nye arbeidslivet*. Fagbokforlaget.
- Larsen, T. (2009). Entifisering. I *Den globale samtalen: Om dialogens muligheter* (s. 343–377). Scandinavian Academic Press.
- Larsen, T. (2017). Når virkeligheten flytter på seg. I T. Larsen & E.A. Røyrvik (red.), *Trangen til å telle: Objektivisering, måling og standardisering som samfunnspraksis* (s. 265–307). Spartacus forlag.
- Larsen, T. & Røyrvik, E.A. (2017). *Trangen til å telle: Objektivisering, måling og standardisering som samfunnspraksis*. Spartacus forlag.
- Lock, M.M. (2002). *Twice dead: Organ transplants and the reinvention of death* (vol. 1). Univ of California Press.
- Loubere, N. (2017). Cyber loan sharks, social credit, and new frontiers of digital control. I J. Golley, L. Jaivan & L. Tomba (red.), *China story yearbook 2016: Control* (s. 213–223). ANU Press.
- Lévi-Strauss, C. (1964). *Totemism*. London: Merlin Press. (Trans. Rodney Needham. Original: *Le Totémisme aujourd'hui*, 1962.)
- Marthinsen, S.T. (2017, 17. 11). *Brukertallene i sosiale medier*. <http://sosialkommunikasjon.no/brukertallene-i-sosiale-medier/>. Sosial Kommunikasjon.
- Marx, K. (2005). *Kapitalen. første bok: Kapitalens produksjonsprosess*. Forlaget Oktober. (Trans. Erling Kielland & Stein Rafoss (Oversetter). Original: *Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie*, 1867.)
- Maurtvedt, M. (2017). *The Chinese Social Credit System Surveillance and Social Manipulation: A Solution to Moral Decay?* (Upublisert akademisk avhandling). Department of Culture Studies and Oriental Languages, University of Oslo.
- Mayer, M. (2018). China's authoritarian Internet and digital Orientalism.
- Mistrenau, S. (2018). Life inside Chinas social credit laboratory. *Foreign Policy*.
- Murthy, D. (2008). Digital ethnography: An examination of the use of new technologies for social research. *Sociology*, 42(5), 837–855. doi: 10.1177/0038038508094565
- NELFO. (u.d.). Hva er velferdsteknologi? <https://nelfo.no/Arbeidslivpolitikk/>

- Naringspolitikk/Velferdsteknologi/Velferdsteknologi_O/Hva-er-velferdsteknologi/. (Hentet 2019-04-24.)
- Neset, T. (2017, 20. 03). *Nå er det LP-hylla som gjelder: Tidenes comeback for gammel teknologi*. <https://www.dinside.no/bolig/na-er-det-lp-hylla-som-gjelder/67403856>. Din side.
- Olsen, P.J. (2016, 19. 08). *Slik bruker du Instagram stories*. <https://www.dinside.no/mobil/slik-bruker-du-instagram-stories/60369176>. Din side.
- Peebles, G. (2010). The anthropology of credit and debt. *Annual Review of Anthropology*, 39(1), 225-240. doi: 10.1146/annurev-anthro-090109-133856
- Read, A. (2016, 2. 08). *Instagram stories: The complete guide to using stories*. <https://buffer.com/library/instagram-stories>. Buffer.
- Røde Kors. (2018). Ingen tid til omsorg? eldreomsorgen slik vi møter den. <https://www.rodekors.no/globalassets/globalt/rapporter/nasjonal-omsorg-aktivitetsrapporter/ingen-tid-til-omsorg.eldreomsorgen-slik-vi-moter-den.-rapport-rode-kors-2018.pdf>. (Hentet 2019-05-02.)
- Røyrvik, E.A. (2017). Sosialitet i vår tid. I T. Larsen & E.A. Røyrvik (red.), *Trangen til å telle: Objektivisering, måling og standardisering som samfunnspraksis* (s. 25–54). Spartacus forlag.
- Satistisk Sentralbyrå. (u.d.). *Bruk av IKT i husholdningene*. <https://www.ssb.no/statbank/table/11437>. (Hentet 2019-04-29.)
- Satistisk Sentralbyrå. (2018, 30. 08). *Fire av fem nordmenn bruker sosiale medier*. <https://www.ssb.no/teknologi-og-innovasjon/artikler-og-publikasjoner/fire-av-fem-nordmenn-bruker-sosiale-medier>.
- Savage, M. (2016, 14. 04). *Music streaming boosts sales of vinyl*. <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-36027867>. BBC News.
- Silverman, M. (2012). *Reddit: A beginner's guide*. <https://mashable.com/2012/06/06/reddit-for-beginners>.
- Solvang, T.M. (2018, 01. 02). *Snapchat-oppdatering får folk til å "klikke"*. https://www.nrk.no/kultur/snapchat-oppdatering-far-folk-til-a-_klikke_-1.13894784. NRK.
- Tøndel, G. (2017). Objektivisering, måling og standardisering som samfunnspraksis. I T. Larsen & E.A. Røyrvik (red.), *Trangen til å telle: Objektivisering, måling og standardisering som samfunnspraksis* (s. 91–121). Spartacus forlag.
- Valmot, O.R. (2017, 15. 07). *Hva er det med vinylen som fortsatt fenger?* <https://www.tu.no/artikler/hva-er-det-med-vinylen-som-fortsatt-fenger/231835>. TU.